

Agencia Națiunilor Unite pentru combaterea drogurilor și criminalității (UNODC) în Republica Moldova

Integrarea în comunitate a persoanelor eliberate din detenție în Republica Moldova

Notă informativă

Autori:

Svetlana Doltu, Consultant național, UNODC

Ina Tcaci, Coordonator național, UNODC

Editare tehnică:

Eugen Chihai, UNODC

Liliana Talpa, UNODC

Chișinău 2023

ONE UN JOINT ACTION

Cuprins

Introducere

Context general

Cadrul legal și practici privind reintegrarea socială a foștilor deținuți

Colaborarea cu autoritățile publice și organizațiile neguvernamentale în vederea reabilitării și incluziunii sociale a foștilor deținuți

1. Sprijin familial; revenirea și integrarea în societate
 - 1.1 Sprijin familial
 - 1.2 Pregătirea comunității
2. Sprijin financiar și asistență în găsirea unui loc de trai/locuință de tranziție
 - 2.1 Sprijin financiar
 - 2.2 Asistență în găsirea unui loc de trai/locuință de tranziție
3. Acces la servicii de sănătate și servicii sociale
 - 3.1 Acces la servicii de sănătate
4. Intervenții privind abuzul de substanțe și programe de schimbare a comportamentului și atitudinii criminale
 - 4.1 Dependența de droguri
 - 4.2 Prevenirea recăderilor în consum și infracțiune
 - 4.3 Programe de schimbare a comportamentului și a atitudinilor
5. Asistență în găsirea unui loc de muncă și revenirea pe piața muncii
 - 5.1 Educație și formare profesională
 - 5.2 Formare profesională și muncă
 - 5.3 ANOFM
 - 5.4 Biserica ortodoxă și alte confesiuni religioase
 - 5.5 Inițiative de suport din partea comunității
6. Monitorizarea și supravegherea foștilor deținuți
 - 6.1 Monitorizare prin motivare
 - 6.2 Implicarea comunității

Introducere

Persoanele eliberate din detenție se confruntă cu stigma și discriminarea din partea comunității, dar și cu o multitudine de probleme sociale, cum ar fi, lipsa unui loc de muncă, lipsa poliției de asigurare sau a unui loc de trai. Fiind nesoluționate, persoanele în scurt timp revin în penitenciar cu alt termen, Republica Moldova având o rată foarte înaltă de recidivă. În vederea unei abordări comprehensive și multidisciplinare cu referire la integrarea foștilor deținuți în comunitate, sunt necesare intervenții integrate multi-instituționale, cum ar fi, Inspectoratul Național de Probațiune (INP), Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP), Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM), asistența socială, serviciile medicale comunitare, instituții medicale și sociale, organizații neguvernamentale (ONG), confesiunile religioase, etc.

În vederea elucidării provocărilor și succeselor, Agenția Națiunilor Unite pentru Combaterea Drogurilor și Criminalității (UNODC) în parteneriat cu Ministerul Justiției a inițiat un exercițiu de cartografiere a acțiunilor care sunt întreprinse la moment de către instituțiile competente, prin prisma celor șase componente de intervenție prevăzute de UNODC în *Manualul introductiv despre prevenirea recidivei și reintegrarea socială a infractorilor*.¹ Pachetul complex de servicii după eliberarea din detenție și asistență la întoarcerea în societate (primele 6 luni după eliberare) recomandă următoarele intervenții:

1. Sprijin familial; revenirea și integrarea în societate;
2. Asistență în găsirea unui loc de trai, locuință de tranziție și sprijin financiar;
3. Acces la servicii de sănătate și servicii sociale;
4. Intervenții privind abuzul de substanțe și programe de schimbare a comportamentului și atitudinii criminale;
5. Asistență în găsirea unui loc de muncă și revenirea pe piața muncii;
6. Monitorizarea și supravegherea foștilor deținuți (motivațional).

Scopul final constă în dezvoltarea și implementarea unui mecanism complex din 6 intervenții recomandate privitor la reintegrarea în comunitate a persoanelor eliberate din detenție.

Activitatea planificată urmează a fi realizată în cadrul Programului comun al ONU „*Consolidarea drepturilor omului pe ambele maluri ale Nistrului*”, implementat de Reprezentanța ONU în Republica Moldova, cu sprijinul financiar al Suediei. Activitățile vor fi coordonate de către Ministerul Justiției și urmează a fi implementate la nivel intra-instituțional, inter-sectorial și inter-instituțional de către instituțiile relevante.

Context general

Penitenciarele joacă un rol esențial în combaterea criminalității și promovarea reabilitării deținuților, reducând astfel șansele de recidivă. O pedeapsă privativă de libertate în sine ar putea să nu fie suficientă pentru a preveni recidiva și, prin urmare, este esențial ca timpul petrecut în penitenciar să fie utilizat la maxim în vederea abordării factorilor care influențează probabilitatea

¹ <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/V1802305 - R.pdf>

ca deținutul să se reîntoarcă la criminalitate, factori precum ar fi nivelul de educație, statutul de angajare în câmpul muncii, abuzul/dependența de droguri și alcool, sănătatea mintală și fizică, atitudinea și auto-controlul, instituționalizarea și abilitățile de viață, situația financiară și relațiile de familie, etc.

Problemele care apar odată cu liberarea din mediul penitenciar vin să se amplifice pe fundalul unor relații proaste cu familia, comunitatea, lipsei actelor de identitate și a unui loc de muncă care să le permită un trai decent, etc. Respingerea societății cu stigma și discriminarea atât a persoanei, cât și a familiei sau a rudelor acesteia, reticența unor funcționari/prestatori de servicii, etichetarea și marginalizarea de către comunitate/societate forțează persoanele liberate din locurile de detenție să revină în cercul vicios al criminalității. Statisticile atestă că circa 50% dintre persoanele private de libertate din Moldova comit infracțiuni repetat.²

Conform datelor recente, Republica Moldova are una dintre cele mai înalte rate de încarcerare – 181 la 100 000 populație (la 01 ianuarie 2022 fiind deținute în sistemul penitenciar 6396 persoane cu statut de condamnat și/sau arestat preventiv).³ La 31 decembrie 2021 în penitenciare se dețineau 5251 persoane condamnate, dintre care 60,6% condamnate repetat.⁴ Pe parcursul anului 2021, în sistemul penitenciar au intrat 2771 persoane nou-venite și au plecat din penitenciare – 2946 persoane, inclusiv eliberate – 2840 persoane (1013 arestați preventiv și 1827 condamnați).⁵

La data de 01 aprilie 2022 în sistemul penitenciar se aflau 5417 condamnați,⁶ dintre care:

- ✓ 227 persoane se aflau în detenție în temeiul anulării condamnării cu suspendarea condiționată (art. 90 și 91 CP);
- ✓ 129 persoane la care în sentință a fost stabilită recidivă periculoasă sau deosebit de periculoasă;
- ✓ 15 persoane la care a fost înlocuită pedeapsa amenzii cu pedeapsa închisorii (art. 64 CP);
- ✓ 43 persoane la care a fost înlocuită munca neremunerată în folosul comunității cu închisoare (art. 67 CP);
- ✓ 50 persoane la care în sentință este indicat tratamentul forțat de alcool, droguri, etc.

Cadrul legal și practici privind reintegrarea socială a foștilor deținuți

Prevederile normative aplicabile la moment în procesul de reintegrare socială a deținuților, inclusiv a persoanelor eliberate condiționat înainte de termen și a ex-deținuților (cei care și-au executat integral privațiunea de libertate), sunt următoarele:

² http://irp.md/uploads/files/2014-06/1402576373_1242890807_ro.pdf

³ <https://www.prisonstudies.org/country/moldova-republic>

⁴⁴ Raportul ANP 2021, pag. 5 https://drive.google.com/file/d/1ltu2_qZ8BYQznVTuSEvjVPPfO0j67MO/view

⁵ <https://drive.google.com/file/d/1kl2pUqmzTQmk0uVTW6QaxGZ3BAyhpfZw/view>

⁶ <https://drive.google.com/file/d/1TTBWWc-cIx6Bzi2NSNyC9WlObiILvfeD/view>

- ✓ Legea cu privire la probațiune nr. 8-XVI din 14 februarie 2008, cu modificările și completările ulterioare⁷;
- ✓ Legea cu privire la sistemul administrației penitenciare (2017)⁸;
- ✓ Legea cu privire la serviciile sociale (2010)⁹;
- ✓ Legea cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj (2018)¹⁰;
- ✓ Legea cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție nr. 297-XIV din 24 februarie 1999¹¹ cu modificările și completările ulterioare;
- ✓ Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 583 din 26 mai 2006, în particular secțiunea a 36-a, Serviciul de Probațiune Penitenciară, pct. 441-444; (2006)¹²;
- ✓ Regulamentul cu privire la pregătirea pentru liberare a persoanelor ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate (aprobat de comun de ANP și INP), 27 iunie 2018¹³;
- ✓ Regulamentul privind organizarea și funcționarea organelor de probațiune, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 827 din 10 septembrie 2010¹⁴;
- ✓ Procedurile privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1276 din 23 decembrie 2018¹⁵;
- ✓ Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea Centrelor de reabilitare socială a persoanelor liberate de pedeapsa penală și persoanelor liberate din locurile de detenție aprobat prin Ordinul Directorului interimar INP nr. 250 din 30 noiembrie 2016¹⁶;
- ✓ Regulamentul de planificare a probațiunii, aprobat prin Ordinul nr. 347 din 30 decembrie 2019¹⁷.

Cadrul legislativ-normativ existent oferă prevederi generale ce prezintă un cadru larg, fără a specifica clar un algoritm explicit de lucru și interacțiune între diverși actori la etapa pregătirii pentru liberare și post eliberare. Activitățile de pregătire către liberare și reintegrare socială impun implicarea mai multor organizații și specialiști din domeniul social în vederea soluționării problemelor deținutului, potrivit Legii nr. 297 din 04 februarie 1999 cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din detenție și modificările ulterioare. Conform celor declarate, procesul

⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110176&lang=ro

⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105744&lang=ro

⁹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112516&lang=ro

¹⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122876&lang=ro

¹¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=64336&lang=ro

¹² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=104042&lang=ro

¹³ <http://probativne.gov.md/files/getfile/159>

¹⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103301&lang=ro

¹⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122928&lang=ro

¹⁶ <http://probativne.gov.md/files/getfile/163>

¹⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119918&lang=ro

de adaptare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție se bazează pe următoarele principii generale:

- a) asigurarea protecției persoanelor în cauză, realizarea și respectarea drepturilor lor;
- b) crearea sistemului de stat de tutelă post-penitenciară și promovarea politicii de stat unice în acest domeniu;
- c) acordarea asistenței garantate de stat persoanelor eliberate din locurile de detenție și susținerea lor în procesul de adaptare socială.

La nivelul autorităților publice centrale (APC), birourile de probațiune de comun cu instituțiile penitenciare au responsabilitatea de a crea o rețea de suport locală și națională, în vederea reintegrării socioprofesionale a persoanelor ce urmează să se libereze din detenție, realizată prin:

- a) stabilirea de contacte oficiale preliminare cu instituții specializate în vederea creării unor posibilități de pregătire profesională, de reciclare și de perfecționare profesională în conformitate cu cerințele pieței forței de muncă;
- b) stabilirea de contacte oficiale preliminare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în vederea oferirii de informații veridice condamnaților despre locurile de muncă vacante și despre alegerea unui loc de muncă corespunzător, în vederea facilitării înregistrării lor la oficiul forței de muncă;
- c) stabilirea de contacte cu agenții specializate pentru facilitarea închirierii de locuințe, la cererea persoanelor care nu au rude sau alte legături sociale;
- d) stabilirea de contacte cu agenții specializate pentru facilitarea plasării persoanelor de vârstă înaintată și a persoanelor cu dizabilități în instituții de plasament, la cererea lor.

Procesul de pregătire pentru liberare a persoanelor ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate se realizează în instituția penitenciară în ultimele 6 luni de detenție, în conformitate cu art. 228 al CE RM și urmărește consolidarea legăturilor sociale în vederea adaptării și acomodării la viața socială în comunitate. Procesul se realizează prin interacțiunea Inspectoratului National de Probațiune și sistemului penitenciar. Responsabili pentru realizarea procesului de asistență în vederea reintegrării sociale și pregătirii pentru liberare a persoanelor ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate sunt următorii specialiști:

- a) asistentul social și/sau educatorul din cadrul instituțiilor penitenciare;
- b) consilierul de probațiune din cadrul biroului de probațiune.

În cadrul probațiunii penitenciare, și anume, în perioada de pregătire către liberare, se elaborează și se aplică persoanelor aflate în locurile de detenție programe de educație civică, etică și morală, de instruire profesională și de muncă educativă. Asistența persoanelor ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate la etapa finală a executării pedepsei este constituită din programe și intervenții structurate de pregătire pentru liberare și începe nu mai târziu de 6 luni până la liberarea din penitenciar.

La solicitarea biroului de probațiune, în a cărei rază teritorială de activitate se află instituția penitenciară, administrația penitenciarului va prezenta informația privind persoanele ce urmează a fi liberate în legătură cu expirarea termenului și persoanele ce urmează a fi prezentate pentru liberarea condiționată înainte de termen. Administrația penitenciarului asigură accesul consilierilor de probațiune în instituțiile penitenciare pentru petrecerea convorbirilor, desfășurarea intervențiilor de informare, derularea activităților planificate în vederea asistării condamnaților la etapa finală, ce vor:

- a) oferi suport informațional pentru supravegherea post-detenție;
- b) acorda asistență deținutului la solicitarea acestuia;
- c) participa la ședințele Comisiei penitenciare, în cadrul cărora se vor examina cererile deținuților pentru liberare condiționată înainte de termen.

Asistentul social și/sau psihologul din penitenciar de comun cu consilierul de probațiune va aplica Programul de pregătire pentru liberare, axat pe schimbare comportamentală, care este aprobat prin ordinul DIP nr. 42 din 6 februarie 2017. Asistentul social din penitenciar va identifica la solicitarea consilierului de probațiune și va prezenta informații despre: locul de trai după liberare, declarat de către persoana ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate (sau absența unui loc de trai), relațiile cu familia și rudele apropiate ale acesteia (sau lipsa rudelor sau a prietenilor), necesitățile și doleanțele legate de angajare în câmpul muncii (în calitate de ce și-ar dori să lucreze) și/sau studii profesionale, precum și alte informații relevante ce urmează a fi consemnate de către consilierul de probațiune în Ancheta privind reintegrarea socială a persoanei eliberate din penitenciar, întocmită în cazul liberării condiționate înainte de termen, conform art. 91 Cod Penal, în vederea transmiterii și informării biroului de probațiune în a cărui rază teritorială va domicilia persoana ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate, după liberare.

În cazul liberării condiționate înainte de termen a persoanei ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate, precum și în cazul acordării asistenței post-detenție, conform acordului încheiat, instituția penitenciară va expedia biroului de probațiune, la solicitare, informații relevante despre persoana ce execută o pedeapsă penală privativă de libertate, în care se reflectă comportamentul acestuia pe parcursul detenției, participarea la programe în domeniul educației, psihologiei și asistenței sociale, precum și ultima caracteristică aprobată în cadrul Comisiei Penitenciare.

În pofida existenței încă din anul 1999 a unei legi specializate – Legea cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție, prevederile acestui act nu sunt puse în executare, în mare parte din cauza lipsei mecanismului de reintegrare menționat mai sus, lipsei unei foi de parcurs sau a unui plan de acțiuni cu sarcini clare, lipsei mijloacelor financiare planificate din bugetele instituțiilor pentru susținerea persoanelor în cauză, reticenței din partea autorităților publice centrale și locale, reticenței din partea comunității și atitudinii discriminatorii a membrilor societății față de deținuți și problemele ex-deținuților¹⁸.

¹⁸ http://irp.md/uploads/files/2014-06/1402576373_1242890807_ro.pdf

Recomandări:

1. Armonizarea și revizuirea cadrului normativ existent în domeniul resocializării foștilor deținuți pentru dezvoltarea unui mecanism funcțional, integrat și comprehensiv.
2. Dezvoltarea și finanțarea mecanismelor de resocializare a foștilor deținuți de către stat și în parteneriate publice private.
3. Prezentarea trimestrială de către ANOFM a unei liste de oferte, locuri vacante și instruirii vocaționale pentru persoanele care încă nu știu unde să se angajeze.
4. Înainte de eliberare să fie întocmit un plan de acțiuni pe termen scurt de o săptămână, 12 săptămâni și termen mediu de 6 luni împreună cu ofițerul de probațiune, psihologul, ONG, etc.
5. Pentru a facilita tranziția, ONG în parteneriat cu APC să elaboreze un leaflet (booklet) pentru a informa în mod practic persoana la eliberare, cu cele mai importante date de contact: ANOFM (unde aceasta se va putea înregistra ca șomer și va putea beneficia de polița de asigurare obligatorie), la medicul de familie de sector, datele DRN, datele ONG, a confesiunilor religioase prietenoase cu foștii deținuți etc.

Colaborarea cu autoritățile publice și organizațiile neguvernamentale în vederea reabilitării și incluziunii sociale a foștilor deținuți

Regulile Nelson Mandela¹⁹, Regulile de la Bangkok²⁰ și cele de la Tokyo²¹ susțin ferm participarea publicului la reintegrarea socială a infractorilor și promovarea activităților comunitare conexe. În practică, cooperarea între părțile interesate și responsabile de reabilitarea și incluziunea socială a persoanelor eliberate din detenție are caracter diferit la nivel central și teritorial. Un indicator al reușitei care necesită menționat este existența între organizații a acordurilor și memorandumurilor de colaborare cu multe autorități. De asemenea, au fost stabilite persoanele de contact din cadrul autorităților de competență, responsabile de soluționarea unor sau altor probleme ale actualilor sau foștilor deținuți. În mare parte, se colaborează cu următoarele autorități: Administrația Națională a Penitenciarelor, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, Inspectoratul Național de Probațiune, reprezentat la nivel local de oficiile teritoriale de probațiune, Ministerul Afacerilor Interne, reprezentat la nivel local de Inspectoratele de poliție. Colaborarea cu APL-urile este nedezvoltată, limitându-se la acordarea prestațiilor sociale pe criterii generale de vulnerabilitate.

De cele mai dese ori, acordurile sunt bipartite (ONG și autoritate publică), iar colaborarea între autoritățile publice este reglementată doar prin acte normative de responsabilizare și se rezumă la competențe instituționale fără dialoguri sistematice.

¹⁹ https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/07/ansamblu_reguli_mnp.pdf

²⁰ https://ewikiro.top/wiki/Bangkok_Rules

²¹ <https://ru.scribd.com/document/92608944/Regulile-de-La-Tokyo>

În Republica Moldova se constată deficiențe în abordarea centrată pe nevoile persoanei, fiind implementate anchete de evaluare a nevoilor și planuri individuale de conduită, mai puțin aplicându-se instrumente pentru asistarea materială și atingerea unui rezultat consistent și de durată a fostului deținut. Pentru a asigura „eliberare sigură și previzibilă”, guvernul Norvegian a anunțat în 2005 Programul „*Garanție a reintegrării*”. Acesta implică o serie de măsuri pentru a oferi fostului deținut o gamă largă de servicii la eliberare, inclusiv loc de trai, oportunități de angajare sau educație, consiliere privind datoriile acumulate și altele.

Proiectul *Back Home from Prison* (Uganda) prevede reabilitarea socială și reintegrarea foștilor infractorilor și se bazează pe abordarea justiției restorative care se concentrează pe mediere și îmbunătățirea relațiilor dintre infractori, victime și comunitățile locale pentru a compensa prejudiciul cauzat de o infracțiune.

Recomandări:

1. Dezvoltarea și implementarea unor programe complexe de garanție a reintegrării foștilor deținuți cu implicarea sectorului guvernamental central, local și neguvernamental.
2. Pregătirea pentru eliberare complexă, regim semi-deschis în ultimele 6 luni pentru o adaptare și incluziune socială mai bună pentru acei deținuți care sunt angajați în câmpul muncii și au un plan determinat de reintegrare socială.

1. Sprijin familial; revenirea și integrarea în societate

1.1 Sprijin familial

Lipsa legăturii cu familia, destrămarea familiei sau lipsa unei familii la care să se întoarcă după eliberare facilitează ciclul recidivei. Pe de altă parte, menținerea unor relații semnificative cu membrii familiei, dobândirea de abilități parentale și relaționale, remodelarea tiparelor negative de gândire și comportament în interacțiunea cu familia, și a avea o familie la care să se întoarcă și care să susțină fostul deținut, sunt considerate a fi factori de protecție nu numai în reducerea recidivei, ci și în prevenirea transmiterii între generații a comportamentului infracțional.

Impactul vizitelor familiei și prietenilor asupra sănătății psihologice a deținuților, motivația acestora de a renunța la infracțiuni, viitoarele infracțiuni, perspectivele de a găsi cazare și angajare după eliberare este adesea subestimat. De multe ori administrația penitenciară restricționează numărul de vizite, limitează timpul pe care deținuții îl pot petrece cu membrii familiei lor și cu prietenii și nu acordă suficientă atenție condițiilor vizitei și impactului emoțional pozitiv pe care îl au. Vizitele în închisori sunt adesea tratate ca un privilegiu care poate fi retras cu ușurință, spre deosebire de un drept al deținuților, care este esențial pentru a-i pregăti pentru întoarcerea lor în familie și în comunitate.

Actorii principali pentru implementarea acestui component sunt ANP, autoritățile publice locale (APL) (inclusiv serviciile sociale și comunitatea), confesiunile religioase, organizațiile neguvernamentale și serviciul de probațiune.

Recomandare către MJ și ANP: Sistemul penitenciar trebuie să revadă și să armonizeze cadrul normativ care prevede sancțiunile disciplinare prin privarea sau limitarea dreptului la întreveneri de lungă și scurtă durată cu familia și prietenii. Este necesar de a elabora un program orientat către

schimbarea abordării de la pedeapsă către resocializare și motivare. Leadership-ul în stabilirea programelor îl vor avea serviciul psihologic și educațional și se va limita implicarea regimului. Umanizarea *Codului de executare* nr. 443 din 2004: art. 213. Întrevederile condamnaților, art. 242². Interdicțiile condamnaților, art. 245. Abateri disciplinare, art. 246. Sancțiunile disciplinare aplicate condamnaților, art. 246¹. Individualizarea răspunderii disciplinare, precum și alte articole limitative în comunicarea cu familia și comunitatea, de asemenea și HG 583 din 2006: *Statutul executării pedepsei de către condamnați*, în special secț. 25. Întrevederile deținuților, prin excluderea elementelor punitive vis-a-vis de vizite și întrevederi în colaborare cu secț. 52. Măsurile de stimulare și sancțiunile disciplinare aplicate deținuților.

Recomandările sunt fundamentate de prevederile *Ansamblului de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela)*

Regula 43

3. Sancțiunile disciplinare sau măsurile restrictive nu presupun interzicerea contactelor cu familia. Mijloacele de contact cu familia pot fi restricționate doar pentru o perioadă limitată și, în modul strict prevăzut pentru menținerea securității și ordinii.

Legătura cu lumea exterioară

Regula 58

1. Deținuților trebuie să li se permită, sub supravegherea necesară, să comunice cu familiile lor și cu prietenii lor, la intervale regulate:

- (a) Prin corespondență scrisă și prin utilizarea, după caz, a mijloacelor de telecomunicație, electronice, digitale și alte mijloace; și
- (b) Primind vizita acestora.

Regula 106

Cu o atenție deosebită trebuie să fie tratată menținerea și îmbunătățirea relațiilor între deținut și familia sa, astfel încât să fie asigurat interesul superior al ambilor.

Micile schimbări în politicile și reglementările existente și o simplă instruire a personalului penitenciar și de probațiune pot transforma vizitele în penitenciare în oportunități structurate pentru a ajuta deținuții să se re-angajeze cu comunitate, asigurând că vizitele în penitenciar sunt o experiență pozitivă atât pentru deținuți, cât și pentru vizitatorii acestora. În timp ce vizitele familiale și alte vizite ar trebui să fie oferite pe parcursul detenției unui deținut, astfel de vizite sunt, de asemenea, cruciale în perioada de pre-eliberare, permițând deținutului și familiei sale, în special, să facă planuri realiste pentru perioada de tranziție și adaptare.

Administrația penitenciară va favoriza contactele condamnaților cu serviciul de probațiune, APL și asociațiile obștești care vor contribui la adaptarea și reintegrarea lor socială a deținuților. În acest scop, înainte de eliberare se recomandă:

- ✓ Creșterea considerabilă a numărului de întrevederi dintre deținuți și membrii familiilor de lungă și scurtă durată (fizice și/sau online).
- ✓ ANP în parteneriat cu ONG va asigura informarea preventivă a familiei despre eliberarea care urmează.

- ✓ Sesiuni de consiliere familială la vizită ca parte a planului de pregătire spre eliberare și managementul psihoemoțional. La aceste sesiuni de consiliere, minimum 1-2 sesiuni de consiliere, la 6 luni înainte de eliberare, vor participa deținutul, membrii familiei, psihologul din penitenciar sau psihologul din partea ONG. În cazul în care familia refuză, simte rușine sau nu poate ierta, poate fi implicat preotul sau reprezentantul confesiunii religioase (după caz liderul spiritual).
- ✓ O sesiune la 1-3 luni înainte de eliberare pentru întocmirea planului de reîntoarcere în familie în cadrul întrevederilor, cu discutarea aspectelor logistice, financiare, cazare, planului de angajare și altele, împreună cu asistentul social din penitenciar, asistentul social de la ONG, asistentul social de la APL și/sau inspectorul de probațiune.
- ✓ Programul "O zi cu tata", "O zi cu mama" favorizează comunicarea și activitățile comune cu membrii familiei în special cu copiii, și este un exemplu bun de menținere a legăturilor și integrare mai ușoară după eliberare (în familie și în comunitate).
- ✓ La fel, există practica organizării Zilei Ușilor Deschise în fiecare penitenciar, atunci când rudele și prietenii pot vizita deținuții în interiorul penitenciarului.
- ✓ MJ și ANP vor asigura menținerea și extinderea tehnologiilor digitale și de comunicare cu mediul exterior pe durata detenției, în special, familiile, și posibilitatea de instruire și abilitare pentru activități generatoare de venituri în detenție și programul de pregătire spre eliberare; trasarea unui plan clar de aducere a venitului în familie după eliberarea din detenție și informarea inclusiv a membrilor familiei.

Familia poate avea un impact pozitiv ori negativ asupra incluziunii sociale a unei persoane eliberate din detenție. Legătura cu familia pe durata detenției este una dintre garanțiile fundamentale de care beneficiază deținuții, fiind inclusă în cadrul normativ. Totodată, activitățile curente se limitează la prevederi generale de documentare (completarea anchetei sociale) implementate pasiv fără acțiuni pro-active și soluționare a spectrului de probleme sociale, psihoemoționale existente în comunicarea deținuților cu rudele sale. La faza de pregătire spre eliberare există și câteva ONG-uri active doar în unele regiuni ale țării care facilitează comunicarea cu rudele în vederea acceptării persoanei după eliberare.

1.2 Pregătirea comunității

Conform cercetărilor realizate, o parte semnificativă a cetățenilor Republicii Moldova au prejudecăți destul de puternice, manifestând un grad puternic de stigmă și discriminare, iar nivelul de acceptare pentru șapte grupuri minoritare este extrem de mic, inclusiv pentru foștii deținuți. Dacă nivelul de acceptare este mai mare de 2, atunci persoana nu ar accepta să fie vecin cu reprezentantul grupului minoritar (nivelul de acceptare a persoanelor eliberate din detenție a constituit 3,1 în 2020). Respectiv, aceste prejudecăți duc la implicare redusă în soluționarea problemelor persoanelor eliberate din detenție la nivel comunitar, izolarea socială și lipsa suportului necesar de prevenire a recidivei.

Există multe moduri prin care administrația națională a penitenciarelor poate ajuta deținuții să stabilească legătura cu comunitatea, gestionând în același timp orice potențiale riscuri de siguranță sau securitate. Lucrul cu grupuri comunitare, potențiali angajatori, organizații bazate pe credință sau voluntari poate ajuta la crearea unor astfel de oportunități pentru deținuți. În unele cazuri, deținuților li se va permite să își ofere voluntar serviciile comunității sau timpul în sprijinul

inițiativelor comunitare sau să participe la servicii religioase în comunitate ca parte a planului individualizat de ispășire a pedepsei. Pentru deținuți, revederea cu victimele și alte persoane afectate de comportamentul lor este dificilă. Procesele de justiție restorativă și alte intervenții mediate începe când deținuții sunt încă în penitenciar, fapt ce va contribui la integrarea lui în comunitate.

Recomandări:

Programele de liberare condiționată, concediul temporar de la detenție (deplasare fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului, art. 216 Codul de executare) sau semi-detenție (custodie deschisă) pot ajuta deținuții să mențină sau să restabilească contactul cu comunitatea externă, inclusiv cu potențialii angajatori și furnizori de servicii. În Franța, deținuților li se poate acorda semi-detenție de către instanță sau judecătorul responsabil de aplicare a sancțiunii. Acest lucru le permite să părăsească penitenciarul în timpul zilei pentru a urma cursuri, pentru a lucra, pentru a primi tratament medical sau pentru a-și îngriji familia. În Republica Moldova conform art. 217 deplasarea de scurtă durată în afara penitenciarului conform Codului de executare se poate acorda în decursul anului cel puțin o deplasare de scurtă durată de până la 5 zile în afara penitenciarului pentru vizitarea familiei, rudelor, tutorelului sau curatorului după caz. Evaluarea de către ANP a riscului de recidivă la planificarea liberării este importantă din considerentul creării unei imagini complexe privitor la existența istoricului de conflicte, violențe și amenințări de către ori contra persoanelor în comunitate.

Autoritățile publice locale (APL) în calitate de actor comunitar principal în re-coalizarea foștilor deținuți, în Republica Moldova, are un grad redus de implicare în luarea deciziilor de interes public (comunitar) cu referire la incluziunea socială a fostului deținut și prevenirea recidivei ca garant a bunăstării localității. Există o legătură cauzală între nivelul de încredere în autoritățile locale și nivelul de bunăstare în cadrul unei societăți. Nivelul coeziunii este analizat prin prisma a patru elemente de bază: legitimitatea, sau nivelul de încredere a cetățenilor în autorități, acceptarea diferitor grupuri de cetățeni în comunitate, participarea în viața socială, politică și comunitară și afilierea la comunitate și organizații sociale. În Republica Moldova lipsesc programe specifice la nivelul APL de informare a comunităților, reintegrare și suport real pentru persoanele eliberate din detenție și familiile lor.

Recomandări:

- ✓ Dezvoltarea și implementarea de programe specifice la nivelul APL de informare corectă, reintegrare și suport real pentru persoanele eliberate din detenție și familiile lor.
- ✓ Continuarea de către APL, MJ, INP și ONG a activităților de promovare a nediscriminării și reducere a stigmei față de deținuți și foștii deținuți prin dezvoltarea modelelor comunitare de suport deținuților și familiilor acestora;
- ✓ Continuarea și diversificarea de către MJ, INP și APL a programelor integrate de reabilitare și incluziune socială a foștilor deținuți cu implicarea organizațiilor neguvernamentale și comunităților;
- ✓ Implicarea de către MJ, APL și ONG a cultelor și confesiilor religioase în programe de reintegrare post eliberare din detenție, inclusiv promovarea nediscriminării în comunitățile

- și familiile foștilor deținuți. Identificarea preoților loiali/deschiși cauzei foștilor deținuți care sunt gata să poarte discuții cu membrii comunității, cu rudele după caz și implicarea lor în program de restabilire a relațiilor cu familia și comunitatea;
- ✓ Implicarea mai pe larg a ONG-urilor, inclusiv prin subcontractarea serviciilor de la APL și MJ, INP pentru a oferi consiliere familiilor și comunităților, cu indicatori clari și buget clar definit axat pe performanță.
 - ✓ ONG-urile în parteneriat cu UNODC, APL și MJ vor dezvolta campanii și activități de advocacy pentru a sensibiliza opinia publică, de a promova rolul social valorificat al ex-deținutului și a disemina bunele practici de integrare socială.

O opțiune de a informa și mobiliza comunitatea este prin intermediul **Consiliului de siguranță pe probleme sociale**. Consiliul este instituit ca parte a activității poliției comunitare, la nivel local, de către IGP/IGSP și poate aborda ordinea publică și probleme sociale, inclusiv nevoile populațiilor vulnerabile sau discriminate, precum foștii deținuți. La ședințele Consiliului de siguranță la nivel local se invită reprezentanți ai inspectoratelor teritoriale de ordine și securitate publică, APL, lideri de opinie, cetățeni, directori de instituții de învățământ și medicale, se întocmește un plan de intervenții și reperi pentru realizare. Persoanele care au comis crime grave și împotriva vieții au nevoie de asistență prin mediere comunitară de ordin al justiției restorative, prin implicarea APL și după caz implicarea confesiunilor religioase.

Inspectoratul Național de Probațiune, în vederea integrării post detenție a persoanelor ce urmează a fi eliberate, prin consilierii de probațiune efectuează vizite la domiciliul acestuia, poartă discuții cu membrii familiei pentru a evalua posibilitatea de integrare. La această etapă, consilierii de probațiune colaborează cu actorii comunitari disponibili în vederea soluționării anumitor nevoi identificate. În anul 2021, au fost asistate 112 persoane în vederea medierii relațiilor cu membrii familiei. Printre problemele persistente menționate de INP în acest domeniu, primează, totuși, atitudinea discriminatorie a societății față de foștii deținuți, care este determinantă pentru reintegrarea acestor persoane. Din cauza unor stereotipuri formate, o bună parte din societatea noastră sunt reticenți față de acceptarea acestor persoane.

ONG, asigură comunicarea cu familia și stabilirea contactelor cu instituțiile medicale care este parte a activităților realizate de organizații neguvernamentale, în special active în domeniul tuberculozei și infecției HIV/SIDA, ca procedură de pregătire spre eliberare a deținuților. În Republica Moldova există mai mult de 10 ONG-uri care conlucrează cu ANP în acest domeniu, majoritatea concentrându-și activitatea în Chișinău, Cahul și Bălți.

Proiectul implementat în cadrul ANP de către ONG IRIS din 2022, prevede suport psihologic și implicarea familiei după eliberare, suport în documentare și educație, consiliere în angajarea în muncă.

În cadrul proiectului implementat de către UNODC/Programul Comun al ONU: *Drepturile Omului în Regiunea Transnistreană*, prin intermediul a 2 ONG-uri, Inițiativa Pozitivă și Centrul Regional pentru Politici Comunitare (CRPC) pe malul drept al Nistrului în perioada septembrie 2021 – iunie 2022 au fost asistați cu restabilirea legăturilor familiale peste 60 de deținuți. Din focus grupurile realizate cu deținuții în luna Aprilie 2022 se constată că nivelul de discriminare din partea

comunității crește în localitățile rurale mici, în special la sat, unde este discriminat și stigmatizat nu doar fostul deținut “tâlharul” dar și întreaga familie a acestuia. Se constată astfel că activitățile de informare și de mediere trebuie realizate nu doar în cadrul familiei, a cercului de prieteni dar și în cadrul comunității sau a vecinătății imediate unde va locui persoana după eliberare, inclusiv cu vecinii de la bloc.²²

2. Sprijin financiar și asistență în găsirea unui loc de trai/locuință de tranziție

2.1 Sprijin financiar

Este important ca deținuții la etapa de pregătire spre eliberare să aibă disponibil un act de identitate național și alte documente civile. Lipsa sau termenul expirat al acestor documente la etapa eliberării va împiedica sau tergiversa accesul persoanei la accesarea oricăror servicii sociale, înregistrarea tranzacțiilor pentru închirierea sau procurarea spațiilor locative, angajarea în câmpul muncii și alte oportunități de reintegrare. Deținuții trebuie să fie informați despre faptul cum să acceseze diferite formulare pentru perfectarea documentelor, de asemenea, ei trebuie asistați pentru utilizarea programărilor online.

Pierderea veniturilor și lipsa economiilor sunt des întâlnite la persoane cu antecedente penale, iar impactul este resimțit și de membrii familiei. Închisoarea poate duce la acumularea și creșterea datoriilor personale. Angajarea în practicile promovate de subcultura criminală, precum jocuri de noroc, beneficii interzise în penitenciar, precum procurarea alcoolului și a drogurilor duc la acumularea datoriilor adiționale pe timpul detenției și creșterea poverii și responsabilității financiare pentru familia deținutului. Dacă a fost cauzată de o astfel de datorie, situația este probabil să se fi înrăutățit la eliberare, mai ales dacă ratele dobânzilor sunt mari și dacă deținutul păstrează legătura post-eliberare cu mediul criminal. Administrațiile penitenciarelor oferă rareori servicii pentru deținuți cu privire la modul de a-și gestiona finanțele și nu au tendința de a oferi prea multe în ceea ce privesc oportunitățile de a câștiga bani sau de a economisi acele venituri. Excluderea financiară rezultată din încarcerare reprezintă un obstacol serios în calea reintegrării sociale a deținuților la eliberare.

Ajutorul de șomaj oferit de ANOFM în calitate de măsură pasivă de ocupare a forței de muncă, poate fi oferit foștilor deținuți pentru 5, 7, 9 luni de plată în caz dacă întrunesc următoarele condiții de beneficiar: *șomerii care întrunesc cumulativ următoarele condiții:*

- nu realizează venituri din activități de muncă;
- au activat și au realizat un stagiul de cotizare de cel puțin 12 luni în ultimele 24 luni calendaristice premergătoare datei înregistrării;
- nu refuză un loc de muncă corespunzător sau participarea la măsuri active de ocupare a forței de muncă.

Cuantumul ajutorului de șomaj: 50% sau 40% din venitul mediu asigurat al persoanei realizat, dar nu poate depăși cuantumul salariului mediu lunar pe economie pentru anul precedent (max. 9115,9

²² Date nepublicate din Raportul de proiect al UNODC

lei). ANOFM/STOFM stabilesc dreptul la ajutor de șomaj, iar CNAS/CTAS stabilesc cuantumul și perioada de plată a ajutorului de șomaj.

La eliberarea din detenție deținutul beneficiază de o indemnizație în mărime de 75% din salariul mediu lunar pe economie pentru anul precedent. Cuantumul salariului mediu lunar pe economie pentru anul 2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 458 din 29 decembrie 2021 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2022 constituie 9900 lei și 8716 lei (2021). Astfel, deținuții eliberați în 2022 beneficiază de o indemnizație de aproximativ 6500 lei. La eliberarea repetată din locurile de detenție, persoanele în cauză beneficiază de o indemnizație unică în mărimea minimului de existență pe țară pentru anul precedent (în anul 2021 fiind de 2 154 lei).

Conform Legii cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție nr. 297-XIV din 24 februarie 1999:

art. 17 „persoanele în etate precum și persoanele cu dizabilități severe și accentuate eliberate din locurile de detenție și care nu au rude sau alte legături sociale, în caz de necesitate și cu acordul lor, beneficiază de servicii și prestații sociale.”

ANP întreprinde măsuri de acordare a asistenței sociale cu privire la perfectarea pensiei de invaliditate cu transferul acesteia pe contul de peculiu, pentru persoanele ce au confirmat grad de dizabilitate; se fac demersuri de prelungire anuală a acesteia în cazul când recomandările solicită evaluare anuală a comisiei de dizabilitate din afara sistemului penitenciar. Astfel, persoanele cu dizabilități eliberate din detenție beneficiază de suport financiar echivalent gradului de dizabilitate deținut și stagiul de muncă.

Exemplul României: Parte a proiectului TABOR (Tradiție și Actualitate în Biserica Ortodoxă Română), strategia de reintegrare socială a deținuților eliberați este rodul unui parteneriat între Patriarhia Română și Administrația Națională a Penitenciarelor și are ca scop creșterea șanselor de incluziune socială a persoanelor aflate în detenție. Foștii deținuți pot beneficia, dacă vor dori, de consiliere psihologică și pentru reintegrare în societate, dar și de sprijin material, prin centrele sociale parohiale, sub formă de hrană, de îmbrăcăminte și, dacă va fi cazul, de cazare temporară.

Proiectul Singapore: Yellow Ribbon implică organizații publice, private și neguvernamentale care lucrează împreună pentru a ajuta foștii deținuți să-și găsească locuri de muncă și locuințe, să reia legătura cu familia și prietenii și să dobândească noi abilități și să creeze sentimentul că societatea este gata să îi primească și să îi integreze.

Proiectul UNODC Moldova 2021-2022: Din cele 90 de persoane asistate în cadrul proiectelor coordonate de UNODC prin intermediul ONG-urilor Inițiativa Pozitivă și CRPC, 100% din toți foștii deținuți au solicitat pachete alimentare (vouchere alimentare) și pachete igienice (vouchere pentru produse igienice). Acestea au fost oferite fostului deținut pe parcursul a 6 luni după eliberare, primele 6 luni fiind și cele mai vulnerabile în vederea comiterii infracțiunilor repetate.

ANP: Evaluarea situației financiare a deținutului la admiterea în sistemul penitenciar poate fi cel mai bun moment pentru a înregistra problemele financiare existente până la detenție și a stabili impactul financiar al închisorii asupra individului. Informațiile despre situația financiară a

deținuților ar trebui incluse în dosarele lor personale și ar trebui luate în considerare cu atenție atunci când se elaborează *planul lor de eliberare*. În dosar trebuie inclusă evaluarea subiectivă cu privire la vulnerabilitatea deținutului față de implicare în practicile subculturii criminale (de estorcare a bunurilor ori invers, cu potențial de a deveni ținta estorcărilor din partea subculturii criminale).

Penitenciarele și serviciile de probațiune vor lucra în parteneriat cu organizații comunitare ca să ajute deținuții cu privire la următoarele aspecte:

- ✓ la momentul eliberării deținuții pot fi eligibili pentru indemnizație financiară unică, în plus, pot accesa o subvenție pentru eliberare în baza criteriilor de vulnerabilitate oferite de serviciul de asistență socială și ONG (în dependență de finanțarea disponibilă);
- ✓ ajutorul de șomaj la ANOFM;
- ✓ după caz, accesarea pensiei de dizabilitate;
- ✓ completarea solicitărilor și a cererilor pentru a beneficia de ajutoare sociale;
- ✓ pentru a-i ajuta să își asigure cazare la solicitarea suportului pentru accesarea locuințelor sociale;
- ✓ persoanele bolnave de tuberculoză care continuă tratamentul după eliberare beneficiază de suport alimentar în sumă de cca 1,000 lei lunar;
- ✓ de suport alimentar, de asemenea, pot beneficia alte categorii de deținuți vulnerabili, precum persoanele cu HIV, consumatorii de droguri și alții, dacă se adresează la organizațiile neguvernamentale sau la cele de caritate. Suportul alimentar poate fi oferit la adresare de diferite confesiuni religioase.

Un alt aspect important al reintegrării sociale este securitatea financiară, în sensul că foștii deținuți vor necesita, în proces de reintegrare, un cont bancar și, în toate cazurile, cunoștințe de bază despre cum să-și gestioneze finanțele și cum să-și asume responsabilitatea pentru finanțele lor.

Ministerul Justiției (MJ), Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS), APL, INP, ANP, ONG, ANOFM și biserica să contribuie la:

oferirea consilierii și sprijinului deținuților în chestiuni financiare pe durata detenției, pentru a contribui la reintegrarea lor după eliberare.

Dezvoltarea și implementarea Programelor de *Alfabetizare financiară*, care îi abilitază pe deținuți și vor contribui în mare măsură la atenuarea dificultăților de reintegrare socială și, în special, a dificultăților în găsirea unei locuințe și a unui loc de muncă. Cursurile de alfabetizare financiară pot fi organizate în perioada detenției, la pregătirea pentru eliberare și după eliberare, și trebuie să conțină informație practică despre:

- ✓ salarizare, rețineri salariale și planificarea distribuirii cheltuielilor;
- ✓ autoangajare, prestări servicii;
- ✓ plata pentru asigurare, pensie și acumularea economiilor;
- ✓ confidențialitate;
- ✓ investiții, procurarea bunurilor, inclusiv mașini și locuințe;

- ✓ bugetare și administrare a finanțelor disponibile. Lista cumpărăturilor alimentare (magazine sociale) și de igienă. Planificarea plății pentru chirie și a serviciilor comunale;
- ✓ probleme financiare, acumularea datoriilor și întoarcerea datoriilor;
- ✓ servicii bancare, carduri de debit și credit, cont curent, cont de economii, solduri zero sau negative, plăți online, paypal;
- ✓ administrarea afacerilor;
- ✓ consiliere cu privire la returnarea datoriilor.

Din relatările ONG-urilor care lucrează cu deținuții și foștii deținuți, la eliberare este important de acoperit nevoile de bază a persoanei, inclusiv îmbrăcăminte, lenjerie de corp și încălțăminte de sezon, dar și produse de igienă minimă. Pe parcursul ultimilor ani, ONG-urile Inițiativa Pozitivă și Act for Involvement (AFI) au oferit suport în procurarea și colectarea de obiecte și produse de primă necesitate. Biserica ortodoxă, de asemenea, în special de sărbători, adună colete și haine pentru persoanele vulnerabile și foștii deținuți. Tot biserica îi poate oferi persoanei eliberate din detenție, după caz, și bani de drum pentru a se deplasa dintr-o localitate în alta.

Recomandări cu privire la alimentare și ajutor financiar:

1. Deținuții care sunt pregătiți pentru eliberare trebuie să cunoască despre opțiunea de a se înregistra la ANOFM pentru a beneficia de ajutor de șomaj.
2. Finanțarea ONG din partea APL și APC în oferirea voucher-ilor alimentare și pentru igienă pentru deținuți 6 luni după eliberare.
3. Informarea despre cantine sociale/alimentație socială oferite de către cultele religioase.
4. ONG-urile vor motiva și vor asista deținuții care se pregătesc pentru eliberare să se înregistreze la ANOFM pentru a putea beneficia de indemnizația de șomaj, cursuri de perfecționare și poliță de asigurare medicală obligatorie.
5. MJ și ANP trebuie să înceapă procedura de procurare a hainelor și a încălțăminte de sezon la eliberare pentru persoanele vulnerabile, începând cu ianuarie 2024.

2.2 Asistență în găsirea unui loc de trai/locuință de tranziție

Evidențele arată că persoanele care sunt recondamnate după eliberare indică adesea incapacitatea lor de a-și asigura o locuință adecvată, drept motiv care i-a determinat în cele din urmă să recidiveze.

Recomandările cu privire la asistența în oferirea sprijinului financiar și găsirea locuinței sunt fundamentate de prevederile *Ansamblului de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)*:

22.1 Ar trebui dezvoltate mecanisme adecvate la diferite nivele pentru a facilita crearea legăturii între serviciile responsabile pentru măsurile neprivative de libertate, alte sectoare din sistemul de justiție penală, agențiile de dezvoltare socială și bunăstare, atât guvernamentale, cât și neguvernamentale, în domenii precum sănătatea, *locuința*, educația și munca...

Găsirea unei locuințe este printre principalele probleme de reintegrare și lipsa ei este principalul risc de recidivare. O mare majoritate a deținuților după eliberare nu au acces la o locuință potrivită:

- ✓ fie locuința lipsește;
- ✓ conviețuirea cu rudele sau prietenii este imposibilă;
- ✓ reîntoarcerea în mediul criminal poate fi un risc de recidivă sau consum de substanțe;
- ✓ reîntoarcerea în comunități foarte mici provoacă stigmă și discriminare;
- ✓ locația locului de trai poartă să nu corespundă cu oportunități de angajare în muncă.

Principalele necesități cu care se confruntă persoanele eliberate din detenție sunt servicii de asistență socială și acordarea ajutorului în soluționarea problemei spațiului locativ. Astfel, serviciul de probațiune în mod special pune accent pe colaborarea cu autoritățile publice locale, considerând primăriile, consiliile raionale, serviciile desconcentrate și descentralizate din teritoriu drept instituții la care se apelează cel mai des în soluționarea problemelor persoanelor eliberate din detenție. Nu este prevăzut în bugetul de stat finanțare pentru crearea de locuințe sociale destinate persoanelor ex-deținute fără loc de trai permanent.

Anual se eliberează din detenție aproximativ 1000 de persoane, dintre care marea majoritate rămân în Chișinău, în capitală fiind mai multe oportunități de angajare în câmpul muncii și mediul fiind mai puțin stigmatizant cu condiția de a ascunde antecedentele penale. Nu există indicatori specifici privind nevoile reale de cazare asistată a foștilor deținuți și alte necesități legate de reintegrarea socială.

Procesul de creare/identificare a condițiilor minime de trai după eliberare este un element cheie în procesul pregătirii către eliberare a condamnatului. Soluționarea ei depinde, în mare parte, de posibilitățile serviciilor de asistență socială din teritoriu și de potențialul altor actori comunitari. În scopul de a rezolva, cel puțin pentru început, problema locuinței, se explorează în totalitate resursele comunității. În același timp, este vizibil faptul că posibilitățile financiare ale serviciilor teritoriale de asistență socială (SASPF) sunt minime.

Ca parte obligatorie a Planului de Eliberare este găsirea unei locuințe sigure. Oferirea voluntariatului în ONG-uri și confesiuni religioase poate facilita accesul la o gamă largă de opțiuni și acestea includ:

1. **locuințe închiriate** (de obicei, locuințe închiriate din sectorul privat sau locuințe care pot fi subvenționate sau plătite parțial din surse publice); în proiectele UNODC 2021, 2022, 2023 au fost închiriate locuințe de Inițiativa Pozitivă, AFI, și co-finanțare GIZ la CRPC. *Din fondurile publice, locale și centrale nu se alocă bani pentru a acoperi închirierea locuințelor;*

2. **locuințe cu rude sau prieteni**, sunt preferate, dar nu sunt mereu posibile (decesul rudelor, neacceptarea); decizia persoanei de a locui în oraș din cauza posibilităților de angajare mai mari. *În unele cazuri, ajută consilierea cu familia înainte de eliberare, cu implicarea ONG-urilor, a asistentului social, a inspectorului de probațiune și a reprezentantului confesiunilor religioase;*

3. **locuințe publice sau subvenționate de către APL/APC**; conform Legii cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție nr. 297-XIV din 24 februarie 1999:

art. 15.2 „persoanele eliberate din locurile de detenție care nu au domiciliu stabil se plasează provizoriu în aziluri de noapte create de APL”;

art. 15.3 „persoanele eliberate din locurile de detenție după încheierea contractului individual de muncă se asigură cu cămin...”.

Din 1999 prevederile legislative nu au fost transpuse în practică. APL și APC nu oferă locuințe publice sau subvenționate. Lipsesc un plan cadru de asistență cu locuință a foștilor deținuți, lipsesc linii bugetare și planificare bugetară relevantă pentru această categorie de beneficiari;

4. unități de corecție cu securitate scăzută sau centre de cazare tranzitorii; lipsesc unități de corecție cu securitate scăzută. Cu suportul UNODC și a Guvernului Suediei au fost amenajate 2 Centre de cazare tranzitorie sau de criză, deschise în Rîbnița (2022) cu o capacitate de 12 locuri și în Chișinău (2023) cu o capacitate de 18 locuri care se află în gestiunea organizațiilor neguvernamentale Trinita și Inițiativa Pozitivă;

5. alte locuințe specializate pentru foștii deținuți în timpul reîntoarcerii lor în societate (gestionate, de obicei, de organizații non-profit și care oferă sprijin reciproc și alte forme de asistență);

6. locuințe sociale/cazare temporară oferite de către biserică sau confesiuni religioase. Biserica Ortodoxă (1,500 biserici) și Mănăstirile (50 mănăstiri) în Moldova oferă cazare și alimentare pe termen scurt în schimbul oferirii muncii în gospodăriile de pe lângă lăcașurile de cult.

La planificarea alocării locuinței, asistentul social trebuie să considere disponibilitatea locuințelor sociale, dar și costurile legate de întreținere. În unele cazuri, persoanele cu antecedente penale sunt excluse din examinare ca grup vulnerabil, de aceea este necesară o strategie comunitară locală prin case convenabile la prețuri accesibile, maximizarea utilizării caselor abandonate sau parțial populate, eliminarea barierelor legislative și sociale care împiedică foștii deținuți și familiile acestora de a avea o locuință potrivită și care să și-o poată permite. O strategie comprehensivă locală prevede, de asemenea, implicarea pro-activă a organizațiilor comunitare în oferirea suportului cu case de tranziție pentru persoanele eliberate.

Acest component este cel mai problematic din prisma reintegrării deținuților, deoarece necesită investiții financiare considerabile și este dispersat între responsabilitățile tuturor actorilor comunitari. Astfel, asistența pentru locuință în mare parte ține de APL, serviciile sociale, INP și ONG-uri. Suportul financiar este oferit la eliberare de către ANP, la luarea în evidență ca șomer de către ANOFM, APL pe criterii de vulnerabilitate și ONG-uri.

Întru facilitarea procesului de asistență a persoanelor eliberate, **INP/birourile de probațiune** au încheiate acorduri de parteneriat cu organizații non-guvernamentale, precum și mențin o bună colaborare cu sectorul public (APL, ATOFM, Asistența Socială, Asociații Obștești). În cazul subiecților liberați condiționat care nu dispun de loc de trai, birourile teritoriale solicită actorilor comunitari sprijin pentru a oferi foștilor deținuți suportul necesar pentru acoperirea nevoilor identificate. De asemenea, au fost stabilite persoanele de contact din cadrul acestor autorități de competență cărora ține soluționarea unora sau altor probleme ale foștilor deținuți.

În perioada iunie 2021 - iunie 2022, INP a realizat următoarele:

- 4 persoane au fost cazate prin intermediul Proiectului CRPC/"SHARE" ce oferă serviciu de cazare temporară foștilor deținuți "Half-Way House". La fel, în cadrul acestui serviciu, subiecții beneficiază de pachet alimentar, haine și încălțăminte. De asemenea, aceștia pot frecventa cursurile de dezvoltare personală și suport;
- 1 persoană a fost plasată în cadrul Centrului de plasament, mun. Bălți;
- 1 persoană a beneficiat de cazare în cadrul Centrului de găzduire „Reîntoarcere”;
- 17 persoane au beneficiat de asistență pentru identificarea unui spațiu locativ în colaborare cu autoritățile publice locale.

Recomandări cu privire la cazare:

1. Prevederile legii cu privire la oferirea spațiului locativ nu sunt respectate. Se recomandă dezvoltarea și implementarea serviciului social „locuință socială asistată” pentru persoanele eliberate din detenție în municipii și raioane. Serviciul creat trebuie să respecte principiile de standardizare, reglementare, acreditare, finanțare/cofinanțare și raportare.
2. Funcționarea caselor tranzitorii sau de criză create din surse externe și administrate de către organizațiile neguvernamentale vor fi susținute din bugetele locale și centrale; inclusiv subcontractarea serviciilor de resocializare de la ONG-uri și acoperirea cheltuielilor de întreținere și alimentare a rezidenților. MJ, INP, APL și MMPS vor planifica în cadrul bugetar, începând cu 2024, aceste servicii și costuri. Se recomandă costificarea serviciilor prestate de ONG-uri și subcontractarea per beneficiar.
3. Realizarea de către APC, APL și ONG a unui studiu de evaluare a nevoilor de asistență prin cazare temporară a foștilor deținuți în funcție de municipii și regiuni.
4. Împreună cu APL, APC și ONG dezvoltarea și implementarea conceptului de casă comunitară, casă de tranziție pentru foștii deținuți, în special în Chișinău, unde numărul de deținuți care se eliberează și rămân aici este cel mai mare. Dezvoltarea locuințelor sociale și în alte municipii sau localități.
5. Încurajarea sectorului privat, prin scutiri de taxe, de a oferi angajaților din rândul foștilor deținuți cazare tip cămin. Identificarea împreună cu ANOFM și patronate a angajatorilor care oferă așa tip de beneficii.
6. Planificarea în bugetul de stat și bugetul APL a finanțării pentru crearea de locuințe sociale destinate persoanelor ex-deținute fără loc de trai permanent.
7. Dezvoltarea unor programe integrate de asistență complexă a persoanelor eliberate din detenție și instituționalizarea lor.

3. Acces la servicii de sănătate și servicii sociale

3.1 Acces la servicii de sănătate

În timp ce Regulile Nelson Mandela evidențiază importanța asigurării foștilor deținuți cu continuarea tuturor formelor de tratament și îngrijire medicală de care ar putea avea nevoie și pe care le-ar fi putut primi în timpul detenției („continuitatea tratamentului și a îngrijirii” (regula 24, alin. 2), deținuții eliberați se confruntă de obicei cu multe bariere în accesul la serviciile de sănătate în comunitate, inclusiv cele de natură financiară sau psihologică.

În Moldova, deținuții eliberați nu sunt acoperiți de niciun tip de asigurare de sănătate, numai dacă se înregistrează la ANOFM în calitate de șomer, au un grad de dizabilitate, sau au vârsta de pensionare. Mai mult, poate fi dificil pentru un fost deținut să se prezinte la un cabinet al medicului de familie, la un medic specialist, în special în zonele rurale, spital și să-și explice istoria trecută și nevoile de sănătate. Prin urmare, autoritățile naționale ar trebui să se asigure că deținuții eliberați sunt acoperiți de un sistem de securitate socială, după caz, sau că primesc asistență medicală primară și de urgență. Legăturile cu serviciile de sănătate din comunitate trebuie stabilite înainte de eliberare, inclusiv în ceea ce privește prevenirea, tratamentul și îngrijirea HIV, tuberculozei și a altor boli infecțioase, precum și tulburările legate de consumul de droguri și de sănătate mintală. În plus, serviciile de sănătate nu ar trebui să se limiteze la îngrijirea curativă, ci ar trebui să cuprindă prevenirea, promovarea sănătății, sănătatea reproductivă, sănătatea mamei și a copilului și îngrijirea sănătății paliative.

Recomandările UNODC din 2019 privind reabilitarea și resocializarea deținuților după eliberare sugerează gruparea problemelor de sănătate a deținuților în trei categorii:

1. sănătatea fizică;
2. sănătatea mintală și
3. abuzul de substanțe.

O bună parte a persoanelor care ajung la închisori provin din pături social vulnerabile și defavorizate din punct de vedere socio-economic. Înainte de detenție, mulți dintre ei nu au accesat serviciile de sănătate de mulți ani, sau chiar deloc, în timp ce, au avut un comportament cu risc sporit pentru sănătatea lor. Din aceste motive, deja la intrarea în închisoare, deținuții tind să aibă o sănătate fizică și psihică mai precară decât populația generală. Bolile mintale, dependența de droguri, problemele dentare, bolile de piele și bolile transmisibile sunt probleme frecvente de sănătate în rândul deținuților.

În același timp, este posibil ca unii infractori să fi fost deja sub tratament pentru o boală în comunitate sau în închisoare, iar continuitatea tratamentului lor la internare sau la eliberare este esențială pentru sănătatea infractorului și pentru sănătatea închisorii și a sănătății publice. În 2021, 2795 deținuți – cca 40% din deținuți erau înregistrați cu probleme de sănătate mintală. Din totalul deținuților 1/3 au fost înregistrați cu boli cronice (2970 de cazuri de boli cronice -16% boli cardiovasculare, 14% boli ale sistemului digestiv, 5% dependență de alcool și droguri, în timp ce 3% dintre deținuți cu HIV/SIDA și 1% aveau cancer). Circa 6% din toate persoanele aflate în penitenciare erau persoane peste 60 de ani și pensionari, în timp ce 4% din totalul deținuților sunt înregistrați cu gradele I, II și III de handicap.

Recomandările sunt fundamentate de prevederile *Ansamblului de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela) regulile 24; 25; 27, alin. 2; și 32, alin. 1*

Regula 24

2. Serviciile de asistență medicală trebuie organizate în strânsă relație cu administrația generală de sănătate publică și într-un mod care să asigure continuitatea tratamentului și îngrijirii, inclusiv pentru HIV, tuberculoză și alte boli infecțioase, precum și pentru dependența de droguri.

HIV și Tuberculoza

Alături de HIV/SIDA, tuberculoza este una dintre principalele cauze de deces în închisori la nivel mondial. Aceste boli, cum ar fi hepatita B și C, pot fi prevenite. Hepatita C și tuberculoza sunt boli vindecabile. În realitate, însă, ratele de infectare cu HIV, tuberculoză și hepatită B și C tind să fie semnificativ mai mari în rândul deținuților decât în rândul populației generale. Toate tratamentele inițiate în perioada detenției trebuie continuate și după eliberare.

Continuitatea tratamentului persoanelor cu tuberculoză, cu infecție HIV/SIDA și cu dependență de droguri în tratament farmacologic cu opioide la eliberarea din detenție este asigurat prin intermediul Programelor naționale. ONG-urile din Republica Moldova realizează activități în asistarea persoanelor cu tuberculoză, care trăiesc cu infecția HIV/SIDA și persoanelor dependente de droguri aflate în tratament la etapa de transfer din sistemul penitenciar în sistemul civil prin suportul financiar al donatorilor externi.²³ În anul 2013, au fost recunoscute activitățile „AFI”, realizate în controlul tuberculozei în sistemul penitenciar, drept model de bune practici la nivelul Regiunii Europene a OMS *Follow-up of TB patients released from prisons*.

Sănătatea orală

Mulți deținuți intră în penitenciar cu sănătatea orală precară. Acest lucru poate fi atribuit accesului limitat la stomatologi (lipsa resurselor financiare), cunoștințelor limitate despre igiena orală sau efectele alcoolului, tutunului și drogurilor asupra gingiilor și dinților. Pierderea dinților și igiena precară, pe lângă faptul că au consecințe estetice, au un impact asupra capacității de vorbire, a capacității de alimentație și susceptibilitatea la halitoză (respirația cu miros neplăcut) și sunt astfel importante pentru reintegrarea socială a foștilor deținuți. Serviciile stomatologice calificate trebuie să fie asigurate de către ANP în toate penitenciarele, inclusiv servicii de tratament, protezare și prin evitarea extracțiilor dentare (care sunt ultima măsură aplicată). Problemele de urgență și cronice trebuie abordate și informațiile privind igiena orală trebuie furnizate tuturor deținuților în perioada detenției. **MS de comun cu MMPS, INP și ONG** urmează să elaboreze și să implementeze un program de suport în sănătatea orală pentru deținuții eliberați din detenție în calitate de măsură ce contribuie la incluziunea socială și angajarea în câmpul muncii.

Sănătatea mintală și dependența de substanțe

Detenția în sine are un impact negativ asupra sănătății mintale a unei persoane. Deținutele de sex feminin par să aibă, în general, mai multe șanse decât deținuții de sex masculin să fie diagnosticate că suferă de o boală mintală. Persoanele cu boli mintale și persoanele cu dependență de substanțe ar trebui să fie deviate de la sistemul de justiție penală și să ajungă în servicii de sănătate mintală pentru tratament și de reabilitare conform *Ansamblului de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)*. Lipsa serviciilor publice de sănătate mintală și tratament al dependenței nu ar trebui să justifice niciodată în niciun fel plasarea în detenție a persoanelor care suferă de o tulburare de sănătate mintală sau dependență.

Foștii deținuți cu tulburări concomitente de consum de droguri și tulburări de sănătate mintală au nevoie de o abordare integrată a tratamentului. Reabilitarea în dependența de droguri necesită timp

²³ [http://afi.md/pic/uploaded/partner_logos/Brosura%20B5%20AFI%20Controlul%20TB%20\(4\).pdf](http://afi.md/pic/uploaded/partner_logos/Brosura%20B5%20AFI%20Controlul%20TB%20(4).pdf)

și un tratament eficient în timp. Continuitatea tratamentului după eliberare este deosebit de importantă pentru deținuții cu tulburări de consum de droguri care primesc tratament farmacologic. Riscul supradozării, inclusiv mortale, după eliberare crește considerabil. De aceea, este importantă abordarea subiectului supradozelor în pregătirea spre eliberare (ANP, ONG). ANP trebuie să asigure informarea deținuților și autorităților despre transferul de caz și necesitatea de asistență medicală și socială după eliberare. Supravegherea, referirea și acompanierea către servicii de tratament și reabilitare a dependenței persoanelor eliberate din detenție este necesară (INP, IMSP DRN, ONG). Accesul la un tratament adecvat pentru dependența de droguri este esențial pentru asigurarea reintegrării sociale cu succes a deținuților cu tulburări legate de consumul de droguri.

4. Intervenții privind abuzul de substanțe și programe de schimbare a comportamentului și atitudinii criminale

4.1 Dependența de droguri

Este foarte important ca persoanele cu tulburări legate de consumul de droguri, în special, cele care sunt în contact cu legea, să aibă acces la un tratament bazat pe dovezi pentru dependența de droguri. În majoritatea țărilor, un procent semnificativ de deținuți suferă de tulburări legate de consumul de droguri. Deținuții cu tulburări concomitente de consum de droguri și tulburări de sănătate mintală au nevoie de o abordare integrată a tratamentului. Recuperarea de dependența de droguri necesită timp și necesită un tratament eficient urmat de un management eficient al problemei în timp. Continuarea tratamentului farmacologic și a suportului psihosocial după eliberare este esențială pentru foștii deținuți care au primit tratamentul în timpul detenției. Accesul la un tratament adecvat pentru dependența de droguri este esențial pentru asigurarea reintegrării sociale cu succes a foștilor deținuți cu tulburări legate de consumul de droguri. În Republica Moldova din cauza cadrului normativ limitativ, Hotărârea de Guvern nr. 88 și 1079 care stabilește substanțele și cantitățile permise pentru consum, limitează dozele de consum al drogurilor la doze extrem de mici (Opiacee – 0,01g) care califică, de facto, consumul de droguri ca posesie și include urmărirea penală. În cazul dat, continuarea tratamentului dependenței după eliberare este cea mai eficientă metodă de a preveni recidiva criminală, fie legată de posesie de droguri, fie legată de furt sau alte acțiuni comise pentru a dobândi droguri.

De asemenea, după eliberare crește considerabil riscul de supradoze de droguri. Puritya substanțelor disponibile în detenție de pe piața ilegală diferă de puritatea drogurilor din comunitate. După o lungă perioadă de abținere este complicat de a estima corect cantitatea necesară pentru o doză de consum, fapt ce poate duce la supradoză din cauza drogurilor.

Recomandări:

1. **ONG-urile** în parteneriat cu Națiunile Unite vor elabora materiale informaționale și vor distribui deținuților vulnerabili la consum cu privire la riscul supradozelor după eliberare.
2. **ANP, PN HIV, ONG** vor oferi naloxonă nazală pentru deținuții în grup de risc de consum de droguri la eliberare din detenție.
3. **ANP, DRN cu ONG** vor asigura continuarea tratamentului farmacologic după eliberarea din detenție.

4. **ONG, ANP, INP, MJ:** deținuții despre care se cunoaște că au tulburări de consum de substanțe:
- (a) vor fi încurajați la pregătirea pentru eliberare să fie transferați către P.9 Comunitatea Terapeutică.
 - (b) la eliberare să beneficieze de programe de reabilitare de scurtă și lungă durată, inclusiv prin intermediul comunităților terapeutice existente.
5. **ANP, INP, MJ și Centre de sănătate mintală:** pacienților cu comorbidități de dependență și tulburări psihiatrice să le fie oferite intervenții integrate de tip ONE STOP SHOP, într-o locație unică.
6. **MS, DRN, PN HIV:** să extindă geografic numărul de locații unde pacienții pot primi tratamentul cu metadonă și buprenorfină după eliberare pe întreg teritoriul RM.
7. **MS, MJ, ANP, PN HIV:** să colecteze datele cu privire la consumul de droguri injectabile și ne-injectabile în detenție. Ultimul IBBS a fost realizat în penitenciare în 2016, iar în 2020 cercetarea a fost realizată doar în comunitate.

4.2 Prevenirea recăderilor în consum și infracțiune

Terapia de prevenire a recăderilor, care este adesea folosită în cazurile care implică dependențe, învață strategii de coping pentru menținerea comportamentului schimbat. Uneori, aceste strategii implică schimbarea atitudinilor, a mediilor sociale, a mediilor fizice și evitarea anumitor factori declanșatori ai comportamentului de dependență. Prevenirea recidivelor implică, în general, un program de autocontrol conceput pentru a-i învăța pe foștii deținuți abilitați care să îi ajute să recunoască semnele de avertizare că simptomele lor se pot agrava sau că se pot întoarce la un comportament sau un obicei nedorit și nesănătos. Deși sarcina inițială este integrarea foștilor deținuți în familiile acestora, se va evita re-întoarcerea în mediu unde sunt rude sau prieteni consumatori de droguri sau alcool. În aceste cazuri, se recomandă plasamentul în locuințe de tranzit sau de criză pentru a stabiliza fonul psihoemoțional al fostului deținut și a facilita re-integrarea acestuia în societate.

Prevenirea recidivelor nu vindecă și nu înlătură dorința de a se comporta într-un anumit fel. Cu toate acestea, o educație extinsă și conștientizare cu privire la modelele de comportament sunt adesea necesare pentru a ajuta foștii deținuți să-și înțeleagă propriul model de comportament. Aceasta implică ajutarea acestor persoane să identifice gânduri, sentimente și acte specifice înainte de infracțiune, astfel încât să înțeleagă că comportamentul lor este produsul unei serii de gânduri, sentimente și acte previzibile. Persoanele sunt, de asemenea, conștiente de modalități mai sănătoase de a face față îndemnurilor lor, indiferent dacă sunt sexuale sau legate de droguri, furie sau violență. Odată ce toți acești factori sunt înțeleși și analizați, se poate elabora un plan individual de prevenire a recăderilor pentru fiecare persoană.

Recomandări:

1. **ANP, INP, ONG:** elaborarea unei anchete de evaluare a factorilor de risc specifice persoanei, inclusiv la gen, care pot duce la recăderea în consum de substanțe sau recăderea în

comportament deviant, inclusiv aspecte legate de: gânduri, sentimente, îndemnuri sau fapte care pot provoca acțiuni sexuale, consum de droguri, furie sau violență.

2. **MJ, ANP și ONG** vor deschide diferite Comunități Terapeutice/sectoare pentru a asigura reabilitarea targetată a deținuților și pregătirea acestora pentru eliberare:
 - (a) comunitate pentru deținuți cu tulburări de consum de substanțe (Comunitate pentru femei);
 - (b) tulburări sexuale;
 - (c) deținuții agresivi cu tulburări de anxietate și de management al furiei.

4.3 Programe de schimbare a comportamentului și a atitudinilor

Diverse forme de programe se concentrează pe schimbarea atitudinilor și comportamentului delicvent, motivându-i să-și schimbe procesul cognitiv sau să-și abordeze emoțiile, oferind modele bune. Obiectivele acestor programe sunt de obicei definite în termeni de rezistență la criminalitate și pre-adaptarea socială. Câteva exemple sunt descrise mai jos.

Programe cognitiv-comportamentale

O caracteristică frecventă a foștilor deținuți este cunoașterea distorsionată (gândire de auto-justificare, interpretarea greșită a indiciilor sociale, deplasarea vinovăției, raționamentul moral deficient, schemele de dominare și îndreptățire, etc.). Terapia cognitiv-comportamentală poate aborda aceste deficite și distorsiuni cognitive prin familiarizarea foștilor deținuți cu înțelegerea procesului de gândire și alegerile asociate cu comportamentul lor criminal. Foștii deținuți pot învăța să-și auto-corecteze modelul de gândire, să identifice și să corecteze modele de gândire părtinitoare, riscante sau deficitare. Aceste intervenții implică adesea antrenamentul abilităților cognitive, managementul furiei (pentru a aborda tiparele de gânduri automate care duc la reacții violente) și alte tehnici legate de dezvoltarea abilităților sociale și a maturității interpersonale, dezvoltarea morală și prevenirea recăderilor. Acest tip de intervenție poate avea un impact semnificativ asupra reducerii recidivei.

La nivelul organizațiilor neguvernamentale, o bună experiență în schimbarea gândirii criminale, a mentoratului și a coaching-ului are organizația neguvernamentală CRPC prin proiectul SHARE. Programul SHARE de 12 module este planificat pentru 3 luni după eliberare și include un modul dedicat schimbării gândirii criminale. Atelierele sunt conduse de specialiștii SHARE în învățare și dezvoltare, și se concentrează pe aspecte *bio-psiho-socio-spirituale* și includ subiecte, precum:

- ✓ valori și stabilirea obiectivelor;
- ✓ abilități de angajare, pregătirea CV-ului, negocieri cu angajatorul;
- ✓ educație financiară;
- ✓ gestionarea timpului;
- ✓ balanța vieții;
- ✓ inteligența emoțională;
- ✓ principii de construire a relațiilor personale și a relațiilor în familie;
- ✓ etica și eticheta serviciului, și lucrul în echipă;
- ✓ rezolvarea non-violentă a conflictelor;
- ✓ managementul emoțiilor;
- ✓ abilitățile secolului 21: gândire critică, luare a deciziilor, comunicare non-violentă, gândire ecologică, introspecție și auto-reflecție și comunicare.

Unii profesioniști susțin că cele mai eficiente tipuri de intervenții pentru foștii deținuți se bazează pe abordări cognitiv-comportamentale și de învățare socială, în special, atunci când iau în considerare caracteristicile personale ale persoanei, cum ar fi, de exemplu, sensibilitatea interpersonală, anxietatea interpersonală și inteligența verbală. Terapia cognitiv-comportamentală este în mod clar printre cele mai eficiente intervenții de reabilitare pentru persoane cu antecedente penale. În comparație cu alte abordări, terapia cognitiv-comportamentală este, în general, clasată pe primul loc în ceea ce privește efectele sale pozitive asupra prevenirii recidivei. Terapia cognitiv-comportamentală are o bază teoretică bine dezvoltată care vizează în mod explicit „gândirea criminală” ca factor care contribuie la comportamentul deviant și poate fi adaptată la o serie de persoane.

Managementul furiei este folosit pentru a-i ajuta pe foștii deținuți, în special, pe cei violenți, să-și controleze răspunsurile la furie. Persoanele care comit infracțiuni din mânie incontrollabilă pot fi subiecții unor astfel de programe, care constau în intervenții și cursuri specifice, și care sunt concepute pentru a-i învăța pe oameni cum să-și recunoască propriile simptome de furie, cum să înțeleagă ce a declanșat furia, cum să o controleze, cum să fie mai în control asupra emoțiilor lor, cum să dezvolte relații pozitive, cum să se exprime mai degrabă asertiv, decât supărat, și cum să facă față oamenilor și situațiilor dificile.

De exemplu, un program de grup numit Controlul furiei și gestionarea furiei (CALM) este folosit de Serviciul Național de Probațiune din Regatul Unit pentru a-i învăța pe foștii deținuți noi abilități pe care să le aplice în gestionarea furiei și a altor emoții. Este posibil ca instanța să fi ordonat inculpatului să urmeze programul ca parte sau condiție a sentinței sale. CALM este folosit pentru a-i învăța pe participanți cum să vorbească cu ceilalți, cum să-și exprime sentimentele și cum să rezolve problemele fără a deveni agresivi. Participanții trebuie să participe la toate sesiunile, să sosească la timp și să rămână până la sfârșit, să participe activ și să lucreze între sesiuni, dacă li se solicită, să sosească cu capul limpede (nu sub influența drogurilor, alcoolului sau solvenților) și să trateze tutorii și membrii grupului cu respect.

Abilități de bază de viață și inter-relaționare

Pe durata detenției, deținuții nu dețin control asupra aspectelor de zi cu zi ale vieții lor și li se cere să se conformeze cu mediul închis al penitenciarului. La eliberare, foștilor deținuți li se cere brusc să-și organizeze viața în mod independent în afara sistemului închis care obișnuia să-și structureze viața de zi cu zi. Unii dintre ei, inclusiv deținuții mai tineri, s-ar putea să nu fi avut niciodată ocazia de a dobândi abilitățile de bază necesare pentru a gestiona rutinele vieții de zi cu zi. Alții, au deficite în ceea ce privește maturitatea interpersonală și abilitățile interpersonale și pot avea nevoie de ajutor în dezvoltarea unui repertoriu de răspunsuri acceptabile din punct de vedere social, abilități de gestionare și rezolvare a conflictelor și capacitatea de a se angaja cu mai mult succes în interacțiunile sociale. Este posibil să fie nevoie să dezvăluie unele dintre modelele de interacțiune socială pe care le-au învățat în timpul detenției în instituția penitenciară.

Programele de dezvoltare a abilităților de viață și de relație de bază pot ajuta foștii deținuți să dobândească abilități de rezolvare a problemelor, de comunicare și de rezolvare a conflictelor, precum și să primească instrucțiuni despre cum să dezvolte răbdare, controlul impulsurilor,

gestionarea furiei și asertivitatea constructivă, toate dintre care pot pregăti persoanele pentru o adaptare mai ușoară la viața în comunitate.

Prevenirea recidivei criminale și a factorilor de risc aferenți

Facilitarea reintegrării foștilor deținuți este o sarcină complexă, iar impactul intervențiilor specifice este adesea dificil de măsurat. Reducerea recidivei criminale rămâne indicatorul final al programelor de reintegrare socială de succes. „Recidiva” se referă la faptul, dacă o persoană care face obiectul unei intervenții în justiție penală, recidivează ulterior.

La nivelul individului, recidiva este prevenită atunci când un fost deținut renunță la comportament infracțional. „Rezistența” se referă la procesul prin care, cu sau fără intervenție externă, foștii deținuți încetează să se implice în comportamente criminale și își mențin o viață fără infracțiuni. O serie de factori sunt asociați cu renunțarea la infracțiuni, cum ar fi, dobândirea de noi competențe, angajarea în câmpul muncii sau găsirea partenerului de viață. Schimbările în familie și circumstanțele de muncă sunt factori cheie în prevenirea recidivei.

Programele bazate pe teoria rezistenței subliniază schimbările pe termen lung în detrimentul controlului pe termen scurt, recunoscând că progresul este puțin probabil să fie continuu. Accentul se pune pe sprijinirea foștilor deținuți să se vadă într-o lumină nouă și mai pozitivă, cu speranță pentru un viitor mai bun. Abordarea presupune că reintegrarea socială cu succes a fostului deținut se bazează pe o combinație între motivație și Capital uman și Capital social. „Capital uman” se referă la capacitatea individului de a face schimbări și de a atinge rezultate. „Capitalul social” include factori precum angajarea în câmpul muncii, familia și alte relații care pot servi drept sprijin.

Mulți foști deținuți au aptitudini reduse care le îngreunează integrarea în comunitate: abilități interpersonale slabe, niveluri scăzute de educație formală, analfabetism, funcționare cognitivă sau emoțională deficitară sau lipsă aptitudinilor de planificare și management financiar. Programele instituționale și comunitare pot aborda astfel de factori de risc dinamici, concentrându-se pe motivație, educație, dezvoltarea abilităților, angajare, acomodare, relații interpersonale, tratament pentru droguri și alcool, îngrijire a sănătății mintale și intervenții cognitiv-comportamentale.

Recomandări:

1. **ANP, INP și ONG:** să elaboreze și să implementeze programe cognitiv-comportamentale menite să prevină recidiva criminală, abordând fiecare deținut care este pregătit pentru eliberare și fost deținut individual.
2. **MJ și CSM:** să modifice legislația în vederea includerii programului de Control al furiei și gestionarea furiei ca parte a sentințelor. **ANP:** să dezvolte programul de Control al furiei și gestionarea furiei.
3. **MJ și INP:** să subcontracteze SHARE și alte ONG-uri cu experiență în oferirea programelor cognitiv-comportamentale menite să schimbe gândirea criminală.
4. **ANP cu ONG:** să dezvolte și să implementeze modul „deprinderi de viață după eliberare”, adaptat nevoilor și pe înțelesul persoanelor deținute.
5. **ONG-urile:** să implementeze pe scară mai largă programele bio-psiho-socio-spirituale, pilotate de SHARE/CRPC.

5. Asistență în găsirea unui loc de muncă și revenirea pe piața muncii

Consecințele financiare ale detenției asupra deținuților și a familiilor acestora nu pot fi ignorate atunci când se analizează planul lor de reintegrare socială. Pierderea sursei de existență este frecvent întâlnită în cazul persoanelor care au antecedente penale. Impactul este resimțit în continuare de membrii familiei și adesea și de membrii familiei extinse. Închisoarea poate duce la datorii personale mari. Dacă a fost cauzată de o astfel de datorie, situația este probabil să se fi înrăutățit la eliberare, mai ales, dacă ratele dobânzilor (formale sau informale) sunt mari. Administrațiile penitenciarelor oferă rareori servicii pentru deținuți cu privire la modul de a-și gestiona finanțele și nu au tendința de a oferi prea multe în ceea ce privesc oportunitățile de a câștiga bani sau de a economisi acele venituri. Excluderea financiară rezultată din detenție reprezintă un obstacol serios în calea reintegrării sociale a deținuților la eliberare.

Oportunitățile de angajare pentru persoanele fără experiență de lucru sunt puține și reprezintă o problemă pentru mulți foști deținuți. În același timp, capacitatea de angajare a deținuților este considerată a fi unul dintre factorii cheie care reduc probabilitatea recidivei criminale și revenirea în detenție. Angajarea în muncă este esențială pentru capacitatea persoanelor de a-și asigura o locuință, de a avea stabilitate financiară, de a susține membrii familiei, de a câștiga încredere în sine, de a-și face prieteni și, în cele din urmă, de a renunța la comportament criminogen.

Informațiile despre situația financiară a deținuților ar trebui incluse în dosarele lor personale și ar trebui luate în considerare cu atenție atunci când se elaborează planul lor de eliberare. ANP și INP vor lucra în parteneriat cu organizații neguvernamentale să ajute deținuții cu consiliere și solicitări către servicii sociale pentru locuință, subvenții, ajutor și prestații sociale. La momentul eliberării lor, deținuții pot fi eligibili pentru ajutor financiar și o subvenție la eliberare.

A fi angajat poate reduce substanțial riscul de recidivă. Din păcate, majoritatea deținuților nu beneficiază de sprijin pentru angajare după eliberare sau nu este oferit suficient de devreme pentru a avea un impact semnificativ.

Pe lângă programele de formare și educație, o serie de intervenții pot fi oferite ca parte a unui program de pre-eliberare pentru a pregăti deținuții pentru reintegrare pe piața muncii. Acestea pot include servicii care ajută deținuții să-și dezvolte *abilitățile de*:

- *căutare a unui loc de muncă și de prezentare și interviu;*
- *discuții despre așteptări, abordarea anxietății asociate cu procesul de căutare a unui loc de muncă;*
- *furnizarea de informații despre piața muncii;*
- *pregătirea unui curriculum vitae (CV) și a cererilor;*
- *comunicarea cu angajatorul.*

Asistența poate include, de asemenea, sfaturi specifice pentru deținuți cu privire la drepturile și responsabilitățile lor atunci când devăluie existența cazierului judiciar cu antecedente penale, pentru a le crește șansele de a-și asigura un loc de muncă. ANP poate organiza *cluburi ale locurilor de muncă* în care deținuților li se oferă consiliere și sfaturi cu privire la cum să caute și să aplice pentru locuri de muncă, inclusiv cum să pregătească un CV și să se pregătească pentru un interviu de angajare.

Sursa: J. Graffam și alții, „Variabilele care afectează reintegrarea așa cum sunt percepute de infractori și profesioniști”, Journal of Offender Rehabilitation, vol. 40.

Angajarea asigură mai mult decât venitul necesar pentru a susține condiții materiale adecvate... oferă structură și rutină, în timp ce umple timpul liber. Oferă oportunități de extindere a rețelei sociale pentru a include alți membri productivi ai societății. Pe lângă toate acestea, angajarea poate contribui la creșterea stimei de sine și la alte stări de sănătate psihologică.

Economiștii muncii subliniază că deficitul locurilor de muncă îi afectează în mod disproporționat pe cei mai dezavantajați în căutarea unui loc de muncă și că foștii deținuți sunt aproape în afara listei de preferințe ale angajatorilor. Angajatorii sunt adesea reticenți în a angaja foști deținuți, puțini dintre care au abilități, expertiza sau experiența pe care le caută angajatorii. Deseori, foștii deținuți revin în comunitate cu bani puțini, iar faptul că dispun de mijloace financiare limitate poate avea un efect negativ asupra prezenței la interviu și posibilității de a se deplasa la locul de muncă, de a achiziționa îmbrăcăminte și produse de igienă.

5.1 Educație și formare profesională

Reintegrarea socială este mai dificilă pentru deținuții cu nivel scăzut de educație și de calificare specializată. Raportul european privind educația și formarea în penitenciare în Europa, de exemplu, arată cum educația și formarea pentru deținuți contribuie la reducerea costurilor sociale ale criminalității și sprijină reabilitarea deținuților și reintegrarea acestora în societate. Pentru a aborda o preocupare practică și foarte importantă, Regulile Nelson Mandela recomandă integrarea educației deținuților în sistemul educațional al țării, astfel încât deținuții să poată alege să-și continue educația fără dificultate după eliberare. Din focus grupurile desfășurate cu foștii deținuți în cadrul Evaluării organizate de Oficiul Coordonatorului Rezident al ONU și UNODC în 2021 se menționa că cursurile și instruirile oferite în cadrul sistemului penitenciar nu sunt interesante, utile sau corespund nevoilor de pe piața muncii, dorințelor și intereselor deținuților. Ar fi binevenite cursuri și instruirii în domeniul tehnologiilor informaționale, a tehnologiei construcțiilor, a cursurilor cu certificare ISO/recunoaștere internațională și alte cursuri care reies din nevoile actuale de pe piața muncii.

5.2 Formare profesională și muncă

Faptul că lipsesc sau există puține oportunități de angajare pentru persoanele fără experiență de lucru reprezintă o problemă pentru mulți foști deținuți. În același timp, capacitatea de angajare a deținuților este considerată a fi unul dintre factorii cheie care reduc probabilitatea recidivei unui deținut. Angajarea este esențială pentru capacitatea deținuților de a-și asigura o locuință, de a asigura stabilitatea financiară, de a sprijini membrii familiei, de a câștiga încredere în sine, de a-și face prieteni și, în cele din urmă, de a renunța la criminalitate.

Prin urmare, autoritățile penitenciare trebuie să pună un accent considerabil pe oferirea formării profesionale și pe oferirea unui loc de muncă în timpul detenției cu remunerare, oferind probabilitatea continuării acestei munci după eliberare. Fără astfel de abilități, reintegrarea socială a deținuților rămâne problematică.

Impactul programelor de formare profesională și de muncă în închisori va fi mare atunci când astfel de programe se bazează pe cererea reală de pe piața muncii. Chiar dacă deținuții nu ajung neapărat să folosească competențele profesionale sau formarea pe care le-au primit în închisoare după eliberare, abilitățile de angajare pe care le pot dobândi (fiabilitatea, încrederea sau capacitatea de a lucra din proprie inițiativă) se dovedesc adesea esențiale pentru perspectivele lor de angajare pe viitor. Remunerarea pe care deținuții ar trebui să o primească pentru munca pe care o desfășoară în închisoare, din care o parte ar trebui să fie rezervată drept fond de economii pentru a fi înmănată deținuților în momentul eliberării lor, este un alt factor important care sprijină integrarea socială.

5.3 ANOFM

Foștii deținuți deseori evită să menționeze despre statutul de fost deținut la angajare pentru a evita stigma, discriminarea și refuzul angajării. Pentru a motiva piața muncii și, în special, angajatorii să angajeze persoane **din categoria foștilor deținuți**, ANOFM oferă subvenționarea locurilor de muncă.

- Angajatorii pot beneficia de subvenție lunară de 80% din cuantumul salariului angajatului, (dar nu mai mult de 50% din salariul mediu lunar pe economie /4557,95 lei) cu scopul de a compensa parțial salariul persoanei angajate pe durata de 6 luni.
- După angajare, angajatorul este obligat de a menține raporturile de muncă cu persoana angajată pe o perioadă de cel puțin 12 luni. Acest mecanism de subvenționare este predestinat pentru angajarea șomerilor care necesită suport suplimentar pe piața muncii, inclusiv pentru persoanele eliberate din locurile de detenție și persoanele cu consum de substanțe stupefiante ori psihotrope.

Actualmente, există mai multe oportunități de suport din partea ANOFM pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă la nevoile angajatului:

- 1) *subvenții acordate pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități*: pot beneficia angajatorii care creează/adaptează locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilități cu scopul compensării parțiale a costurilor de creare/adaptare a locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități. Subvenție unică: compensarea cheltuielilor suportate de angajator: 50% (pers. cu dizabilități medii); 75% (pers. cu dizabilități accentuate și severe), max. 10 salarii medii lunare pe economie (max. 91159 lei). Angajatorul este obligat să mențină locurile de muncă create/adaptate pe o perioadă de cel puțin 18 luni;
- 2) *consultanța, asistența și sprijinirea în inițierea unei afaceri*: pot beneficia șomerii care doresc să inițieze o activitate de antreprenoriat. Scopul subvenției: compensarea parțială a costurilor de înregistrare a întreprinderii, procurarea echipamentelor/utilajelor/instalațiilor/tehnicii de calcul/mobilierului, etc. Subvenție unică: compensarea a 50% din cheltuielile suportate, max. 10 salarii medii lunare pe economie (max. 91159 lei). Beneficiarul este obligat să mențină locul de muncă creat pe o perioadă de cel puțin 18 luni;
- 3) *susținerea proiectelor de inițiativă locală*: beneficiarii pot fi angajatorii care creează locuri de muncă în mediul rural și angajează la aceste locuri șomeri. Scopul subvenției: compensarea parțială a costurilor de procurare a

echipamentelor/utilajelor/instalațiilor/tehnicii de calcul mobilierului, etc. Subvenție unică: compensarea a 65% din cheltuielile suportate, max. 10 salarii medii lunare pe economie (max. 91159 lei). Angajatorul este obligat să mențină locul de muncă creat pe o perioadă de cel puțin 12 luni.

Stimularea mobilității forței de muncă realizată de ANOFM:

- șomerii care se angajează, în bază de contract individual de muncă, la un loc de muncă într-o altă localitate decât localitatea în care locuiește efectiv, selectat de STOFM (serviciu teritorial al OFM) beneficiază de o indemnizație unică de încadrare = 1 salariu mediu lunar pe economie pentru anul precedent (9115,9 lei pentru anul 2022).;
- persoana cu dizabilități accentuate sau severe șomeră care se angajează, pe o perioadă nedeterminată sau determinată, într-o altă localitate decât localitatea unde locuiește efectiv, în scopul facilitării integrării în câmpul muncii, beneficiază pe toată durata angajării de o subvenție lunară, destinată acoperirii cheltuielilor de transport.

În pofida spectrului actual de servicii și măsuri accesibile pentru forța de muncă, adresabilitatea foștilor deținuți către ANOFM este una redusă. Astfel, în anul 2021 au fost **231** șomeri înregistrați din rândurile persoanelor eliberate din detenție, dintre care **29** au fost plasați în câmpul muncii (12,5%), **2** au fost beneficiari ai cursurilor de formare profesională, **3** au fost beneficiari de angajare subvenționată și **5** au fost beneficiari de ajutor de șomaj. Aceiași tendință se menține și în 6 luni ale 2022, fiind **73** șomeri înregistrați din rândurile persoanelor eliberate din detenție, dintre care **17** au fost plasați în câmpul muncii (23,3%), **2** au fost beneficiari ai cursurilor de formare profesională, **3** au fost beneficiari de angajare subvenționată și **3** au fost beneficiari de ajutor de șomaj.

Bariere la angajarea în câmpul muncii a persoanelor eliberate din detenție menționate de ANOFM:

- nivelul de studii minim absolvit;
- lipsa unei meserii sau a unei calificări;
- lipsa abilităților practice de muncă;
- lipsa experienței de lucru;
- necunoașterea tehnicilor de prezentare la interviul de angajare;
- lipsa motivației pentru a căuta un loc de muncă;
- reticențe din partea angajatorilor de a accepta o persoană eliberată din detenție în calitate de angajat;
- discrepanța între cererea și oferta pe piața muncii, inclusiv în aspect de medii rural/urban;
- sănătatea precară a persoanelor eliberate din detenție.

Un aspect important al instruirii profesionale constă în faptul că desfășurarea unor activități constructive în penitenciar ajută nu doar la transformarea vieții în penitenciar, făcând-o mai asemănătoare cu cea din exterior, dar asigură, după eliberare, anumite competențe și deprinderi de a munci, fapt ce va facilita nu doar angajarea acestora în câmpul muncii, dar va asigura și integrarea lor în societate.

Organul de probațiune, în colaborare cu administrația penitenciarului, poate contribui la stabilirea de contacte oficiale preliminare cu instituții specializate în vederea creării unor posibilități de

pregătire profesională, de reciclare și de perfecționare profesională în conformitate cu cerințele pieței forței de muncă; la stabilirea de contacte oficiale preliminare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în vederea oferirii de informații veridice condamnăților despre locurile de muncă vacante și despre alegerea unui loc de muncă corespunzător, în vederea facilitării înregistrării lor la oficiul forței de muncă. Pe parcursul anului 2021, INP de comun cu alți actori comunitari a asigurat asistență în vederea găsirii unui loc de muncă pentru 128 persoane, dintre care au fost angajați în câmpul muncii 8 persoane (6,2%), au primit statut de șomer – 2 persoane, au beneficiat de cursuri profesionale – 2 persoane. În opinia INP, provocările întâmpinate de către persoanele eliberate din locurile de detenție sunt lipsa calificării într-un anumit domeniu, refuz de angajare din partea agenților comerciali și lipsa motivării.

5.4 Biserica ortodoxă și alte confesiuni religioase

Acestea pot oferi oportunități de cazare temporară, suport alimentar, îmbrăcăminte, încălțăminte, consiliere psiho-spirituală și angajare temporară, transport și mediere cu comunitatea. Deținuții la eliberare se pot adresa la bisericile din localități, 36 mănăstiri și diverse confesiuni religioase pentru a beneficia de sprijin temporar.

5.5 Inițiative de suport din partea comunității

Premiul pentru realizări remarcabile în domeniul drepturilor omului în 2018 a revenit companiei Bertam pentru abordare incluzivă a procesului de angajare, contractând persoane din cele mai vulnerabile grupuri, inclusiv foști utilizatori de droguri, persoane care trăiesc cu HIV, hepatita C și foști deținuți.²⁴ Acest exemplu de implicare și mobilizare a grupului foștilor deținuți de la egal la egal excedă nivelul unei reintegrări sociale și promovează respectarea drepturilor omului și nediscriminarea, fiind un model de succes. Ulterior în 2021, această inițiativă de succes s-a materializat într-un alt proiect – Programul SHARE – care este conceput pornind de la presupunerea că a ajuta foștii deținuți să își găsească locuri de muncă, în special, în perioada imediat după eliberare, va duce în cele din urmă la o scădere a recidivei. Pe termen scurt - programul contribuie direct la ocuparea forței de muncă prin oferirea locurilor de muncă de tranziție, iar pe termen lung - experiența muncii de tranziție este concepută pentru a ajuta beneficiarii să dezvolte abilități „soft”, cum ar fi responsabilitatea, punctualitatea și capacitatea de a lucra în echipă – și pentru a-și construi un istoric de la locul de muncă — care îi va ajuta să obțină și să păstreze un loc de muncă permanent.

Servicii disponibile foștilor deținuți în cadrul programului SHARE:

- cursuri de pregătire pentru angajare, cursuri vocaționale și program de mentorat pentru dezvoltare personală;
- locuință temporară, asistență financiară și asistență în restabilirea actelor;
- locuri de muncă de tranziție, locuri de muncă permanente și reintegrare cu succes în comunitate.

²⁴ <https://tvr Moldova.md/social/promo-lex-si-bertam-grup-sunt-detinatorii-premiului-onu-in-domeniul-drepturilor-omului/>

Recomandări:

ANP: informațiile despre situația financiară a deținuților ar trebui incluse în dosarele lor personale și ar trebui luate în considerare cu atenție atunci când elaborează planul lor de eliberare.

ANP: va organiza cluburi și iarmaroace de muncă unde va consilia deținuții despre oportunități de angajare și vor oferi sfaturi practice în întocmirea unui CV și căutarea locului de muncă. Poate invita reprezentanții ANOFM.

ANP și MJ: în vederea reducerii stigmei asociate cu detenția, în special, la deținuții cu extracții dentare vizibile și incapacitatea de angajare în câmpul muncii după eliberare, se recomandă implementarea unui program de tratament a problemelor dentare și protezarea. Extracția dentară trebuie analizată ca ultima măsură aplicată.

MMPS, ANP și ANOFM: vor dezvolta și implementa un sistem echitabil de remunerare a deținuților pentru munca prestată în penitenciare, inclusiv achitarea fondurilor sociale și includerea în stagiul de muncă a perioadei de muncă în detenție.

ANOFM, MJ, ANP și ONG: vor dezvolta și implementa mecanisme de stimulare a mobilității forței de muncă pentru deținuți, inclusiv prin prisma competitivității pe piața muncii după eliberare (oferte de muncă, salariu decent, certificare).

ANOFM, IP și ONG: vor dezvolta și implementa mecanisme de stimulare a angajatorilor pentru angajarea în câmpul muncii a foștilor deținuți, inclusiv promovarea conceptului de angajare asistată în rândul foștilor deținuți și a subiecților probațiunii.

APL, IP și ONG: vor dezvolta programe pentru inițiative locale și stimulare a activităților generatoare de venituri pentru foștii deținuți și familiile acestora.

ANOFM, ANP și ONG: vor dezvolta și promova materiale informaționale privind oportunitățile de angajare în câmpul muncii, adaptate înțelesului deținuților; vor elabora un leaflet simplu la eliberare cu pașii imediați și unde se pot adresa deținuții pentru un loc de muncă, cazare și alimentare temporară (biserica și confesiuni religioase) și angajare pe termen mediu și lung (ANOFM, ONG, altele).

ANP, INP, ANOFM și ONG: vor evalua oportunitățile de instruire profesională a deținuților și o vor adapta în corespundere cu nevoile pieței de muncă din comunitate.

ONG, ANP și INP: vor motiva deținuții pregătiți pentru eliberare să menționeze despre statutul de fost deținut la angajare pentru a motiva angajatorul să beneficieze de subvenții de la ANOFM.

ANP, Ministerul Educației, ANOFM, ONG și Organizațiile Internaționale: vor elabora curricule de formare profesională și vocațională ajustată la cerințele de pe piața muncii. Este necesară actualizarea anuală a cursurilor oferite deținuților în corelare cu necesitățile de pe piața muncii, precum și diversificarea cursurilor oferite în cadrul fiecărei instituții penitenciare.

ANOFM, MJ și ANP: vor dezvolta programe de angajare în timpul detenției subvenționate pentru a dezvolta abilitățile de muncă în rândul deținuților.

MJ, ANOFM, ONG și INP: vor realiza cartografierea tuturor întreprinderilor de stat, private și individuale care oferă posibilitate de cazare, mâncare, transport al angajaților (exemplu: Calea ferată, parcul de troleibuze și autobuse, șantiere de construcții, întreprinderi de cablaj, Franzeluța, etc).

6. Monitorizarea și supravegherea foștilor deținuți

Tranziția de la detenție la viața comunitară poate fi deosebit de dificilă pentru foștii deținuți. Aceștia se confruntă de obicei cu anxietate și stres. Supravegherea după eliberare joacă un rol important în facilitarea reintegrării cu succes în societate și a reintegrării sociale. Supravegherea înseamnă mai mult decât monitorizarea respectării de către fostul deținut a termenilor eliberării sale. Supravegherea presupune gestionarea riscului, dobândirea și/sau distribuirea de resurse pentru a-i satisface nevoile și stabilirea și menținerea unor relații umane cu fostul deținut care să genereze încredere și motivare. Supravegherea include activitățile de observare, educare, sprijin, întărire a comportamentului pozitiv și pedepsire a comportamentului negativ. Supravegherea profesională include, ca componentă cheie, promovarea reintegrării sociale a fostului deținut, ținând cont de riscul de recidivă.

Pentru a păstra siguranța comunității, APL trebuie, prin urmare, să dezvolte intervenții eficiente post-eliberare sau de îngrijire ulterioară, menite să ajute foștii deținuți să se reintegreze în comunitate și să renunțe la criminalitate. Programele de reintegrare pot oferi o modalitate foarte eficientă din punct de vedere al costurilor de prevenire a criminalității. Există abordări diferite pentru a sprijini reintrarea și reintegrarea socială a foștilor deținuți după închisoare. Unele dintre aceste intervenții includ *o perioadă de supraveghere în comunitate* – adesea ca parte a unui program de eliberare condiționată, în timp ce altele se concentrează pe *acordarea de asistență pentru a facilita tranziția* fostului deținut de la instituție de tip închis către comunitate.

Sprijinul social, de exemplu, poate atenua sentimentele de ostilitate din partea comunității față de deținut și atenua efectele potențialelor probleme psihologice.

Întrucât foștii deținuți nu reprezintă un grup omogen, serviciile post-eliberare *ar trebui să se bazeze pe o abordare individualizată de gestionare a cazului* și ar trebui să țină cont de factori precum antecedentele penale ale fostului infractor, durata pedepsei și orice nevoi speciale care rezultă, printre altele, din cauza tulburărilor legate de consum de alcool sau droguri, dizabilităților locomotorii sau mintale. Serviciile post-eliberare ar trebui să acopere o serie de intervenții și să fie completate de o anumită formă de supraveghere, după caz.

Evaluarea Riscului	Planificarea Cazului	Implementarea Cazului
(determină riscurile și nevoile acestora)	(identificarea intervențiilor pentru a aborda riscurile și nevoile pentru a le reabilita)	(finalizarea intervențiilor pot implica trimiterea către programe relevante)

Diverse standarde și norme internaționale evidențiază nevoia de servicii post-eliberare, inclusiv (a) furnizarea de servicii de îngrijire ulterioară foștilor deținuți; (b) eliberarea anticipată din închisoare și supravegherea comunitară; și (c) rolul crucial al comunității în reintegrarea socială a foștilor deținuți.

Numeroase țări au agenții specializate însărcinate să ofere asistență și supraveghere ulterioară deținuților recent eliberați. În unele cazuri, astfel de programe sunt oferite de serviciile de probațiune; în altele, acestea pot fi oferite de ONG-uri.

În Republica Moldova, responsabilitatea privind supravegherea și suportul post-eliberare revine APL, INP și ONG, după caz. În conformitate cu prevederile Legii nr. 297, autoritatea de bază a sistemului de stat de tutelă post-penitenciară este Consiliul național de coordonare a activității de reintegrare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție²⁵ ce se instituie pe lângă Guvern. Chiar dacă existența unui astfel de organ este considerată pozitivă, acesta nu a funcționat ultimii ani, ultima componența fiind aprobată în anul 2015, prin Hotărârea de Guvern nr. 746, care astăzi nu este actuală. Consiliul este un organ colegial, instituit pe lângă Guvern pe baze obștești, în scopul coordonării și optimizării colaborării între organele din domeniul tutelei post-penitenciare și eficientizării procesului de adaptare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție și al buneii desfășurări a muncii în rândurile lor. Consiliul colaborează cu autoritățile publice centrale și locale și instituțiile internaționale care au atribuții în domeniul tutelei post-penitenciare.²⁶ Conform atribuțiilor, Consiliul desfășoară vizite de monitorizare a organelor implicate în sistemul tutelei post-penitenciare; asigură aplicarea de către autoritățile publice centrale și locale a prevederilor legislației în domeniul tutelei post-penitenciare; elaborează raportul anual cu privire la implementarea Legii nr. 297-XIV din 24 februarie 1999 cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție și prezentarea acestuia Guvernului și altele. **Cu regret, funcționalitatea actuală a acestui Consiliu nu este asigurată și nu există informații publice privind activitățile realizate din 2015.**

Supravegherea la nivel de comunitate prin intermediul Probațiunii: Ponderea condamnării cu suspendare condiționată a executării pedepsei este suficient de mare. Aproape jumătate din munca birourilor de probațiune constă în supravegherea persoanelor liberate de pedeapsă cu aplicarea instituțiilor suspendării condiționate, liberării condiționate, amânării executării pedepsei; activitatea de supraveghere, fiind centrată pe două dimensiuni: control și asistare: controlul constă în verificarea modului în care persoana sancționată respectă obligațiile impuse de către instanța de judecată, iar asistarea îmbină intervenția psihologică și intervenția socială.

În vederea susținerii procesului de reintegrare socială și a celui de schimbare comportamentală, consilierii de probațiune au oferit în număr de 1347 servicii de sprijin, din perspectiva asistenței și consilierii. Birourile de probațiune au dezvoltat un mecanism eficient de colaborare cu instituțiile din comunitate cu competențe în asistarea integrată a subiecților cu nevoi speciale, însă cele mai valorificate parteneriate sunt cele cu Agențiile Teritoriale pentru Ocuparea Forței de Muncă,

²⁵ În vederea controlului executării de către autoritățile publice centrale și locale a Legii nr. 297-XIV din 24 februarie 1999 cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție, a fost instituit Consiliul național de coordonare a activității de reintegrare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție prezidat de Viceprim-ministru.

²⁶ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=373169>

Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei, Administrația Publică Locală, Centre de plasament, Centre de zi, Instituții de învățământ. Asistența acordată în 2021 cu implicarea partenerilor comunitari reiese din paleta de nevoi și probleme ale subiecților probațiunii: oferirea cursurilor gratuite de formare profesională – 158 persoane, angajare în câmpul muncii – 159 persoane, plasament temporar – 7 persoane, ajutoare materiale – 112 persoane, consiliere psihologică – 96 persoane, asistență privind perfectarea actelor de identitate/restabilirea actelor de identitate – 152 persoane. Activități de resocializare desfășurate pe parcursul anului 2021 de către INP sunt prezentate în Raportul de activitate pentru 2021 (vezi tabelul de mai jos).

Instituția implicată/Serviciile prestate		Nr. subiecților probațiunii care au beneficiat de servicii		
		minori	aduți	Total
1.	Agenția Pentru Ocuparea Forței de Muncă (oferirea cursurilor gratuite de formare profesională; angajarea în câmpul muncii)	4	158	162
2.	Administrația Publică Locală (ajutor social și material; identificarea spațiului locativ; activități cultural-educative)	53	169	222
3.	Oficiul Stării Civile/Secția de documentare a populației (perfectarea și eliberarea actelor de identitate; restabilirea actelor de identitate)	19	152	171
4.	Centre de plasament, Centre de zi, Asociații Obștești, alte instituții	251	709	960

Potrivit Legii cu privire la probațiune și a Regulamentului de planificare a probațiunii pe parcursul anului 2021, consilierii de probațiune au desfășurat activități de monitorizare și supraveghere a persoanelor eliberate din detenție, precum următoarele:

- vizite la domiciliu/reședință;
- întrevederi;
- control la organele competente privind comiterea de contravenții și infracțiuni;
- verificarea prin intermediul sistemelor informaționale;
- verificarea traversării frontierei de stat;
- controlul respectării restricțiilor stabilite și obligațiilor impuse de instanța de judecată.

Pe parcursul anului 2021, în evidența sistemului de probațiune în baza art. 91 CP RM la început de an se aflau – 528 persoane și au parvenit în evidență – 254 persoane; art. 92 CP RM – la început de an se aflau 94 persoane și au parvenit pe parcursul anului în evidență – 64 persoane.

Printre provocările menționate de INP se regăsesc următoarele: etichetare din partea rudelor, prietenilor și comunități; deficiențe de comunicare în familie; necesități de susținere psihologică și consiliere individuală. Sistemul administrației penitenciare nu are competențe legale de monitorizare și supraveghere a condamnaților după eliberarea lor din detenție. Această prerogativă

Îi revine Inspectoratului Național de Probațiune în cazul eliberării condiționate înainte de termen, înlocuirea părții neexecutate cu una mai blândă și alte cazuri prevăzute de legislație. În cazul persoanelor eliberate pe sfârșit de termen, monitorizarea și supravegherea revine întregii societăți și tuturor instituțiilor statului.

Printre provocările menționate de ANP regăsim: (1) reticența comunității și atitudinea discriminatorie a membrilor societății față de problemele ex-deținuților și (2) necesitatea dezvoltării unui pachet minim de intervenții pentru persoanele eliberate din detenție, ca o responsabilitate obligatorie a fiecărei autorități locale.

6.1 Monitorizare prin motivare

Există mulți factori pentru a determina dacă un fost deținut va finaliza cu succes o perioadă de eliberare condiționată și, mai important, se va reintegra cu succes în societate. Factorii individuali, natura și amploarea implicării criminale a fostului deținut sunt importanți, la fel ca și disponibilitatea tratamentului, a reabilitării și a altor programe și servicii de sprijin. La fel de relevanți sunt factorii legați de supraveghere și motivare, inclusiv politicile și procedurile de supraveghere, stilul de supraveghere, natura condițiilor impuse și modul în care aceste condiții sunt puse în aplicare.

Tot mai multe evaluări arată că înlocuirea controlului sau a „supravegherii în înțelegerea clasică” cu sprijin, suport și motivare a persoanei, aduce mult mai multe beneficii pe termen lung și succes în vederea integrării sociale de durată.

La nivel regional, de exemplu, Regulile de Probațiune ale Consiliului Europei impun ca o evaluare a foștilor deținuți să fie efectuată înainte de eliberare și să implice o examinare sistematică și amănunțită a *cazului individual, inclusiv riscurile, factorii pozitivi și nevoile, intervențiile necesare pentru a răspunde acestor nevoi și receptivitatea deținutului la intervenții propuse*. Ca o chestiune de principiu, regulile subliniază faptul că o evaluare este un proces continuu și că acuratețea și relevanța sa ar trebui revizuite periodic.

Supravegherea înseamnă mai mult decât simpla monitorizare a respectării de către un fost deținut a unui plan de eliberare. Aceasta implică gestionarea riscurilor existente (exemplu: evitarea comunicării cu persoane din subcultura criminală), dobândirea și/sau aranjarea resurselor pentru a satisface nevoile personale și ale familiei (exemplu: angajarea în câmpul muncii) și dezvoltarea și menținerea unei relații umane cu supraveghetorul. Supravegherea prin motivare include învățare, sprijin, consolidarea comportamentului pozitiv și impunerea consecințelor pentru comportamentul negativ. Dacă este aplicată în mod profesional, supravegherea include în esență sprijinirea reintegrării sociale a fostului deținut, dar și considerarea riscului de recădere și recidivă criminală.

(a) Modele de supraveghere a fostului deținut

Modelele de supraveghere includ *modele bazate pe riscuri și nevoi*. Strategiile bazate pe riscuri funcționează de la premisa că unii foști deținuți sunt mai vulnerabili și trebuie controlați și monitorizați mai îndeaproape. Strategiile de supraveghere bazate pe nevoi se concentrează pe nevoile criminogene ale infractorilor și sprijină implicarea acestora în programe de tratament și schimbare a gândirii criminale.

(b) Supraveghere prin condiționare

Utilizarea condițiilor speciale ar trebui să fie legată de gradul de risc pe care îl prezintă fostul deținut. De exemplu, în planul de integrare a fostului deținut i se poate recomanda:

- să evite anumite zone geografice;
- să se abțină de la consumul de substanțe toxice și/sau droguri;
- să evite comunicarea cu anumite persoane (în special, persoane asociate cu subcultura criminală);
- să locuiască într-o anumită locație (dacă în familie se consumă alcool sau droguri);
- să rămână în contact regulat cu un voluntar sau cu o altă persoană tip mentor care poate ajuta;
- să participe la un anumit program de tratament sau reabilitare;
- să efectueze consiliere psihologică individuală sau de grup;
- să fie abordate probleme care implică abuzul de alcool, droguri, probleme sexuale, jocuri de noroc și/sau solvenți, precum și probleme care implică gestionarea furiei, datorii și/sau comportament ofensator, la un centru specializat;
- să nu lucreze sau să participe la activități organizate cu persoane cu comportamente deviante sau să nu locuiască în aceeași gospodărie cu aceste persoane;
- stabilirea clara a țintelor/scopurilor pe termen scurt, mediu și lung; re-evaluarea constantă a acestora; evaluarea foarte activă (bisăptămânală) în primele 3 luni după eliberare; evaluarea activă (bisăptămânală) la 6 luni după eliberare; evaluarea lunară (sau bilunară) la 12 luni.

6.2 Implicarea comunității

Implicarea comunității este esențială pentru atingerea succesului în prevenirea criminalității în toate tipurile de parteneriate care implică municipalități, poliție, școli, servicii de sănătate și sociale, și sectorul privat.

În timp ce organizațiile comunitare și non-guvernamentale au un rol cheie în sprijinirea reintegrării sociale cu succes a foștilor deținuți, sunt necesare strategii specifice pentru a mobiliza și susține interesul comunității și implicarea în acest sens. Comunitățile nu sunt întotdeauna receptive la ideea inițiativelor comunitare de primire și sprijinire a foștilor deținuți, în special, în țările în care resursele pentru populația generală sunt limitate și unde accesul la serviciile sociale de bază este slab. Populația are adesea o atitudine punitivă care nu este propice pentru stabilirea unor programe de corecție la nivel comunitar. ONG-urile pot ajuta să se asigure că această problemă este menținută pe agenda politică și pledează pentru schimbare. Unele programe, în special, cele care oferă foștilor deținuți oportunitatea de a presta servicii comunitare sau de a face voluntariat în beneficiul comunității, pot avea mare succes în reabilitarea anumitor tipuri de delincvenți și în sensibilizarea publicului. Cu toate acestea, astfel de programe nu pot funcționa fără sprijinul comunității, iar succesul lor depinde în mare măsură de participarea activă a membrilor comunității.

Standardele internaționale arată că sistemele de justiție penală, care se angajează să respecte standarde înalte de transparență, responsabilitate, integritate și deschidere, sunt mai deschise către diferite forme de implicare a comunității. Sistemele represive sunt mult mai reticente în a-și crea un loc potrivit pentru participarea comunității sau, de altfel, pentru orice fel de implicare

semnificativă a societății civile. Unele țări au dezvoltat parteneriate cu servicii comunitare pentru a forma o coalitiție de furnizori de servicii pentru a coordona servicii complete de reintrare.

În 2022, UNODC a subcontractat pentru perioada decembrie 2022 – mai 2023 trei organizații neguvernamentale AFI, CRPC/SHARE și Inițiativa Pozitivă pentru oferirea suportului după eliberare pentru 200 de foști deținuți în baza celor 6 intervenții recomandate. Monitorizarea activă prin motivare este unul din serviciile oferite.

Recomandări:

1. Reîntorcerea pe agenda politică și asigurarea funcționalității Consiliului național de coordonare a activității de reintegrare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție (nivel central) și fortificarea lui prin grupuri tehnice de lucru cu instituțiile și organizațiile direct implicate în realizarea procesului de adaptare socială a foștilor deținuți.
2. Crearea rețelei de suport/mecanism interinstituțional în vederea facilitării procesului de reintegrare socială a foștilor deținuți cu implicarea mai multor actori, atât guvernamentali, cât și neguvernamentali, ce au experiență în acest domeniu.
3. INP să elaboreze unele proceduri și metodologii de activitate ce vor facilita procesul de adaptare socială a foștilor deținuți bazate pe motivare, încurajare și suport, inclusiv ținte pe termen scurt, mediu și lung după eliberare.
4. ONG-urile să implementeze ancheta de evaluare a nevoilor și managementul de caz pentru deținuți la eliberare.
5. MJ, USM, ANP și ONG să implementeze cercetări și evaluări cu privire la factorii de risc a recidivei criminale, precum și factorii favorizanți ai reintegrării sociale.
6. ONG-urile AFI, CRPC și Inițiativa Pozitivă vor prezenta analiza rezultatelor după implementarea proiectului.
7. MJ, INP, MMPS și APL vor sub-contracta servicii de la ONG-uri cu experiență în supravegherea și asistența deținuților după eliberare pentru a asigura servicii comunitare de integrare și reinserție socială a foștilor deținuți după eliberare.